

แรงกดดันจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมือง

ในสองบทที่ผ่านมา เราได้พิจารณาถึงอิทธิพลหรือปัจจัยจากภายในรัฐบาลผสมที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลมาแล้ว ปัจจัยเหล่านั้นได้แก่การขัดแย้งกันภายในพรรคการเมืองแต่ละพรรค และความขัดแย้งระหว่างพรรคการเมืองที่มาร่วมมือกันจัดตั้งรัฐบาล ปัจจัยกระทบจากภายในรัฐบาลนี้มีความสำคัญต่อการอยู่รอดของรัฐบาลผสมอย่างมาก กล่าวคือ รัฐบาลผสมใด ๆ ที่ปราศจากความขัดแย้งทั้งสองด้านดังกล่าว ก็จะเป็นรัฐบาลผสมที่มีเสถียรภาพมาก ในทางตรงข้ามถ้ารัฐบาลผสมใดเต็มไปด้วยข้อขัดแย้งดังกล่าว ปัญหาเรื่องเสถียรภาพก็จะตามมา แต่ไม่ได้หมายความว่าปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลผสมนั้นมีเฉพาะปัจจัยจากภายในรัฐบาลอย่างเดียว ความจริงแล้วปัจจัยหรืออิทธิพลจากภายนอกรัฐบาลก็มีส่วนกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลอย่างมากเช่นกัน ปัจจัยภายนอกเหล่านี้ได้แก่ สภาพปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในขณะนั้น ซึ่งแสดงออกในรูปการเคลื่อนไหวภาคีของกุ่มการเมืองต่าง ๆ ประการหนึ่ง กับบทบาทของพรรคฝ่ายค้านทั้งนอกและในสภาอีกประการหนึ่ง ปัจจัยเหล่านี้บางครั้งก็มีผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลอย่างเด็ดขาดรุนแรง เช่นการเตรียมคว่ำรัฐบาลจากกุ่มฝ่ายค้านในสภา หรือการรัฐประหารจากกุ่มทหาร เป็นต้น จึงควรจะได้พิจารณาถึงปัจจัยเหล่านี้ต่อไป ในบทนี้จะได้พิจารณาถึงแรงกดดันจากกุ่มการเมืองต่าง ๆ ก่อน¹ ส่วนบทบาทของพรรคฝ่ายค้านจะได้พิจารณาถึงในบทต่อไป

¹ กุ่มการเมืองในที่นี้ใช้ในความหมายกว้าง ใ้หมายถึงทั้งกุ่มผลประโยชน์และกุ่มอิทธิพลในขณะนั้น ความแตกต่างระหว่างกุ่มผลประโยชน์และกุ่มอิทธิพล โปรดดูชัยอนันต์ สมุทวณิช, ลัทธิการเมือง (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2518), หน้า 217-218.

ลักษณะการเคลื่อนไหวของกุ่มการเมืองในขณะนั้น

สภาพแวดล้อมทั่วไป และปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการบริหารในขณะใดขณะหนึ่งนั้น ย่อมมีส่วนกำหนดรูปแบบหรือลักษณะการเคลื่อนไหวของกุ่มการเมืองต่าง ๆ ในขณะนั้น และในทางกลับกันลักษณะหรือรูปแบบการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกุ่มต่าง ๆ ในขณะหนึ่ง ย่อมเป็นตัวสะท้อนให้เห็นสภาพและปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่แวดล้อมอยู่ในขณะนั้นได้อย่างชัดเจนเช่นกัน แนวโน้มการเคลื่อนไหวทางการเมืองของบรรดากุ่มการเมืองต่าง ๆ ในช่วงปี 2517 - 2519 ที่มีลักษณะการแบ่งแยกเป็นหัวที่เป็นปฏิปักษ์กันระหว่างกุ่มที่เรียกกันว่า "ฝ่ายซ้าย" กับ "ฝ่ายขวา" นั้น ก็เป็นผลหรือได้รับอิทธิพลมาจากสภาพและปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่เป็นอยู่ในขณะนั้นนั่นเอง เราอาจอธิบายความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวนี้ได้ ดังนี้

จะเห็นได้ว่าเงื่อนไขทางการเมืองก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลง เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 นั้น ไม่เปิดโอกาสให้กับบรรดากุ่มกรรมกร ชาวนา ชาวไร่ ซึ่งเป็นกุ่มประชาชนกลุ่มใหญ่ที่สุด และมีความยากจนมากที่สุด ในสังคมมากนัก กลุ่มประชาชนที่เสียเปรียบเหล่านี้ ถูกกดคั้นให้ยอมรับสภาวะเดิมของตนอยู่ตลอดมา ในขณะที่สภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจเสื่อมทรามลงไปเรื่อย ๆ ถิ่นยังผลให้ความเป็นอยู่ของกลุ่มเหล่านี้เสื่อมทรามตามไปควย และในระยะ 2-3 ปีหลังนี้ ภาวะทางเศรษฐกิจยิ่งดูเหมือนจะทรุดโทรมลงไปอีก โดยมีสาเหตุหลายอย่างประกอบกัน ตั้งแต่ภาวะวิกฤติการณ์น้ำมันที่ประเทศผู้ผลิตลดจำนวนการผลิตลง และปรับราคาจำหน่ายสูงขึ้นหลายครั้ง ภาวะราคาผลิตผลการเกษตรที่มีแนวโน้มตกต่ำลง ปัญหาการขาดดุลการค้าชำระเงินที่เรื้อรัง ตลอดจนปัญหาภาวะการลงทุนภายในประเทศที่ขบเซาลง อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 นั้น เป็นผลให้สภาพทั่วไปทางสังคมการเมืองและการบริหารเปลี่ยนแปลงไป ระบอบการปกครองของทหารที่มีข้อจำกัดมากมายทางด้านสิทธิเสรีภาพถูกทำลายลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มี

สิทธิและเสรีภาพ- ทางด้านต่าง ๆ มากขึ้น และมากอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน โดยการ
 รั้งและสนับสนุนอย่างใกล้ชิดและเอาจริงเอาจังของกลุ่มนักศึกษา และปัญญาชนรุ่นใหม่
 ซึ่งก้าวขึ้นมามีบทบาททางการเมืองอย่างสำคัญหลังการเปลี่ยนแปลงในเดือนตุลาคมครั้งนั้น
 กลุ่มประชาชนที่เสียเปรียบในสังคมดังกล่าวก็เริ่มรู้จักถึงสิทธิของตน และตระหนักถึงความ
 เสียเปรียบที่พวกตนได้รับอยู่มากขึ้น กลุ่มเหล่านี้จึงเริ่มเรียกร้องให้รัฐบาลหันมาสนใจ
 ปัญหาความยากจน และความไม่ยุติธรรมต่าง ๆ ที่พวกตนได้รับอยู่มากขึ้น ซึ่งก็ปรากฏว่า
 รัฐบาลในช่วงนั้นได้ตอบสนองต่อการเรียกร้องที่พอสมควรทีเดียว โครงการต่าง ๆ
 เพื่อเอื้ออำนวยต่อกลุ่มประชาชนที่ยากจนและเสียเปรียบในสังคมเกิดขึ้นหลายโครงการ
 ในระยะนั้นไม่ว่าจะเป็นโครงการเงินผันเพื่อพัฒนาชนบท โครงการประกันและพยุงราคา
 ผลผลิตการเกษตร โครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร การกำหนดอัตราค่าจ้างแรงงาน
 ขั้นต่ำที่สูงขึ้น ตลอดจนนโยบายสวัสดิการให้เปล่าทางด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนที่ยากจน
 โดยสรุป รัฐบาลเริ่มหันมาสนใจปัญหาและพยายามจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และ
 เค็มถูกรไ้โดยคนกลุ่มน้อย ไม่สู่มือของประชาชนกลุ่มใหญ่ที่เสียเปรียบมากขึ้น

จะเห็นได้ว่าเงื่อนโซ่ทางการเมืองและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงนี้ ได้นำ
 ให้การเคลื่อนไหวทางการเมืองในระยะแรกของช่วงนี้ เป็นช่วงของการแสดงบทบาท
 ของกลุ่มนักศึกษา ปัญญาชน และกลุ่มประชาชนที่เสียเปรียบในสังคม เช่น ชาวนา
 กรรมกร เป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม แนวโน้มการเคลื่อนไหวทางการเมืองในระยะ
 ต่อ ๆ มา กลับมีลักษณะเป็นการขัดแย้งและเป็นปฏิปักษ์กันระหว่างกลุ่มพลังใหม่ ๆ
 เหล่านี้ ที่เรียกกันว่า "ฝ่ายซ้าย" กับกลุ่มพลังเก่า ๆ ที่เรียกว่า "ฝ่ายขวา" กลุ่มที่แยก
 มาทางซ้ายช่วยคือกลุ่มพลังที่เกียโตมาจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งได้แก่ กลุ่ม
 นักศึกษา ปัญญาชนรุ่นใหม่ กรรมกร ชาวนาชาวนาไร และนักการเมืองหัวก้าวหน้า ส่วนกลุ่ม
 ที่แยกมาทางขวาคือกลุ่มพลังที่เคยมีอำนาจทางการเมืองมาก่อน และสูญเสียอำนาจ
 ดังกล่าวไปจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กลุ่มเหล่านี้จึงได้แก่ กลุ่มข้าราชการ ทหาร
 พ่อค้า นักธุรกิจ และนักการเมืองหัวเก่า

อย่างไรก็ตาม ถ้าจะพูดว่าการแตกแยกกันนี้มาจากเหตุผลทางด้านอุดมการณ์
 ดังที่เข้าใจกันนั้น ก็คงจะผิดพลาดจากข้อเท็จจริงอยู่มาก เพราะโดยข้อเท็จจริงแล้ว
 แม้แต่ฝ่ายที่ถูกแยกก็เป็นฝ่ายสุด ซึ่งเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเปิดเผยขณะนั้น ก็ยัง
 คงเสนอนโยบายสังคมนิยมไปเป็นนอกรอบ ๆ (mildly Fabian) เท่านั้น¹
 โดยยังคงเห็นด้วยกับวิธีการปฏิรูประบบทุนนิยมในทางสายกลาง และแท้จริงแล้วหลังทาง
 การเมืองทุกชนิดที่ยังเคลื่อนไหวอยู่อย่างเปิดเผยในขณะนั้น ก็ยังคงจงรักภักดีต่อสถาบัน
 ชาติ ศาสนา และโดยเฉพาะสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่ดี เพราะหลักความจริงก็คือ
 พลังใด ๆ ที่ท้าทายต่อสถาบันทั้งสามดังกล่าว ก็ย่อมจะถูกแยกออกจากประชาชนโดยตรง
 อยู่แล้ว

เหตุผลที่น่าจะนำมาอธิบายการแตกแยกเป็นขั้วระหว่างชายกับขวาในทาง
 การเมืองไทยได้อย่างเหมาะสมที่สุด ก็คือประเพณีการปกครองของไทยที่เป็นเผด็จการ
 โดยกลุ่มข้าราชการและทหาร (bureaucratic polity) มาเป็นเวลานานนั่นเอง
 ประวัติการปกครองของไทยตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี 2475 และ
 อำนาจการปกครองได้เปลี่ยนจากมือของกษัตริย์มาสู่มือของกลุ่มข้าราชการทหาร และ
 พลเรือนจำนวนหนึ่งแล้ว อำนาจนั้นก็ไม่ได้เคลื่อนต่อไปสู่มือของประชาชนตามเจตจำนง
 เริ่มแรกของคณะทหาร ข้าราชการ ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนั้น อำนาจทาง
 การเมืองในระยะต่อมากลับเปลี่ยนไปเปลี่ยนมากันอยู่ในมือกลุ่มข้าราชการ และทหาร
 เพียงจำนวนน้อยเท่านั้น การผูกขาดอำนาจการปกครองมาเป็นเวลานาน ทำให้กลุ่ม
 เหล่านี้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยไปโดยปริยาย การเปลี่ยนแปลงอย่างไม่
 ลากัดนั้น เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 นั้น ทำให้อำนาจทางการเมืองต้องเปลี่ยนมือจาก
 ขนชั้นปกครองกลุ่มเล็ก ๆ มาสู่มือประชาชนครั้งหนึ่ง การเหิมโตขึ้นมาอย่างรวดเร็วของ

¹ "Thanom : The Unwanted Catalyst", Far Eastern
Economic Review Vol.94, No.42 (October, 15, 1976), p.14.

พลังประชาธิปไตยย่อมทำความไม่พอใจให้กับกลุ่มชนชั้นปกครองที่สูญเสียอำนาจ และผลประโยชน์อันมหาศาลที่ผูกพันอยู่กับการผูกขาดอำนาจนั้นไป มีผู้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจอันหนึ่งว่า

มีความรู้สึกที่รุนแรงอันหนึ่งในระบอบการปกครองของไทยมานานแล้ว นั่นคือความรู้สึกของการเกิดมาเพื่อปกครอง (born to rule) เท่านั้น ส่วนบุคคลอื่นๆ ที่ไม่เคยผูกพันกับตนล้วนถูกมองว่าเป็นพวกนิยมคอมมิวนิสต์ เป็นพวกจรรยาจรหรือไมก็ เป็นพวกที่ไม่มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์¹

จะเป็นความเข้าใจที่ผิดพลาดอย่างมาก ถ้าคิดว่าพลังอนุรักษ์นิยมเก่า ๆ ที่เติบโตมาในสมัย ๆ นี้ถูกทำลายลงจากการเปลี่ยนแปลงเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 เพียงวันเดียว การเปลี่ยนแปลงในวันนั้นเพียงแต่ผลักดันให้พลังเหล่านี้ลดบทบาทของตัวเองลงระดับหนึ่งเท่านั้น และไม่จำเป็นต้องมีความรู้สึกพิเศษดังกล่าวข้างต้นก็กระตุ้นให้พลังอนุรักษ์นิยมเหล่านี้พยายามขึ้นอำนาจในรูปแบบเก่า ๆ ของตนขึ้นมาอีก ดังนั้นในระยะหลัง ๆ เราจะเห็นว่าเมื่อมีการประท้วงจากฝ่ายนักศึกษา กรรมกร และชาวนาก็มีกลุ่มของอีกฝ่าย เช่นกระหิงแคง ลูกเสือชาวบ้าน นวพล ฯลฯ ปรากฏขึ้นต่อต้าน ภาพการต่อสู้ทางการเมืองในช่วง 2-3 ปีหลังจึงเป็นภาพของการแตกแยกออกเป็นขั้วและต่อสู้กันระหว่างพลังสองชนิดคือ พลังที่เติบโตขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ที่เรียกกันว่า ฝ่ายซ้ายกับพลังเก่า ๆ ที่ยังคงค้างอยู่ในสังคมและเป็นฝ่ายที่สูญเสียผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงในวันนั้น และพยายามทวงสิทธิในการปกครองคืน ที่เรียกว่าฝ่ายขวา ดังกล่าว

การเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองกับเสถียรภาพของรัฐบาล

เป็นที่ปรากฏแน่ชัดว่ารัฐบาลผสมทั้งสองชุดในขณะนั้น ต่างก็ประสบกับปัญหายุ่งยากจากการกดดันของกลุ่มการเมืองต่าง ๆ อยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มทหาร

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

การกีดกันจากกลุ่มนี้มักมีผลกระทบต่อการศึกษาในเรื่องต่าง ๆ และเสถียรภาพของรัฐบาลอย่างรุนแรงเสมอ ในส่วนต่อไปนี้จะกล่าวถึงบทบาทของกลุ่มเหล่านี้ต่อไปว่าส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลในขณะนั้นอย่างไร อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนใคร่แจ้งก่อนว่าประการแรกสำหรับบทบาททางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ที่จะกล่าวถึงนี้ ใ้กล่าวมาบ้างแล้วในบทที่ 1 ซึ่งกล่าวถึงสภาพทั่วไปทางการเมืองในขณะนั้น ในที่นี้จึงขอกล่าวถึงเพียงบทบาทของกลุ่มเหล่านี้ที่กระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลในขณะนั้นเท่านั้น ประการที่สอง ดังกล่าวแล้วว่าลักษณะหรือแนวโน้มการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ในขณะนั้นมีลักษณะการแบ่งเป็นขั้วที่ขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มการเมืองฝ่ายขวา และกลุ่มการเมืองฝ่ายซ้าย ในการพิจารณาถึงผลกระทบที่กลุ่มการเมืองเหล่านี้ก่อให้เกิดแก่เสถียรภาพของรัฐบาลในขณะนั้น ก็จะได้ยึดถือแนวการพิจารณาที่แยกการเคลื่อนไหวนี้ออกเป็นสองกลุ่มเช่นกัน ซึ่งในที่สุดเราจะพบว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองที่แตกต่างกันนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลในขณะนั้นแตกต่างกันออกไปอย่างเห็นได้ชัดทีเดียว

ก. รัฐบาลผสมสหพรรค

แม้แนวโน้มการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ในสมัยรัฐบาลสหพรรคนี้จะเริ่มมีการแบ่งแยกออกเป็นสองขั้วระหว่างฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวาแล้วก็ตาม แต่ในระยะแรกนี้แนวโน้มดังกล่าวก็ยังไม่ปรากฏให้เห็นชัดนัก อาจกล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงนี้ยังคงเป็นของกลุ่มฝ่ายซ้ายอยู่ โดยเฉพาะกลุ่มนักศึกษายังคงมีการเคลื่อนไหวที่ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากประชาชนอยู่ ภาพพจน์และฐานะของกลุ่มฝ่ายขวา โดยเฉพาะกลุ่มทหารที่ยังตกต่ำอยู่ตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม ก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้กลุ่มการเมืองฝ่ายซ้ายยังคงสามารถแสดงบทบาททางการเมืองอย่างได้ผลเช่นนั้น ในช่วงแรกนี้เราจึงยังคงเห็นการประนีประนอมกันในบางเรื่องระหว่างสองกลุ่มนี้อยู่ เช่น กรณีการร่วมประท้วงต่อรัฐบาลสหรัฐที่ละเมิดอธิปไตยของไทยโดยอาศัยฐานทัพเรือของไทยที่สัตหีบ สังกองกำลังเข้าไปปฏิบัติการยึดเรือมายาเกซซิน ในน่านน้ำเขมร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม

การประนีประนอมกันได้ในบางกรณีเช่นนี้เกิดจากความไม่พร้อมของกลุ่มอิทธิพลฝ่ายขวา กับเหตุผลทางค่าผลประโยชน์ของชาติมากกว่าจะเป็นการเห็นพ้องและประนีประนอม กันอย่างจริงจัง แนวโน้มการแข่งขันกันระหว่างกลุ่มฝ่ายขวาและกลุ่มฝ่ายซ้ายนี้ เริ่ม มองเห็นได้ชัดขึ้นในตอนปลายรัฐบาลสหพรรค และโดยเฉพาะตลอดสมัยรัฐบาลจตุรพรรค

1. บทบาทของกบฏการเมืองฝ่ายซ้าย ถ้าเราลองสำรวจการเคลื่อนไหว ทางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ในขณะนั้น เราจะเห็นได้ชัดเจนที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหว ในทางการเมืองในช่วงนี้ ยังคงเป็นการแสดงบทบาทของกลุ่มฝ่ายซ้ายอยู่ เริ่มตั้งแต่การ ชุมนุมของกลุ่มนักศึกษา และประชาชนที่นครศรีธรรมราช เรียกร้องให้ตำรวจปล่อยตัว ผู้ต้องหาจรวด และเผาजनผู้ว่า ๆ กรณีชาวนาจากต่างจังหวัดเดินทางเข้ามาชุมนุม ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรียกร้องให้รัฐบาลช่วยเหลือความสัญญา 13 ข้อที่รัฐบาล นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ให้สัญญาไว้ การหยุดงานประท้วงของพนักงานโรงแรมดุสิตธานี กรณีคนงานบริษัทเสตนคาร์คไทยการ์เมนต์หยุดงานประท้วงขอขึ้นค่าแรงและเรียกร้อง สวัสดิการต่าง ๆ จนนำไปสู่การปะทะกันระหว่างคนงานหญิงที่หยุดงาน กับตำรวจที่มา รักษาความสงบ กรณีชาวบ้านแม่เลี้ยง จังหวัดลำปาง ชักแย้งกับเหมืองแม่เลี้ยงที่ปล่อย น้ำเสียลงมาทำความเสียหายแก่ชาวบ้าน จนเกิดการปะทะกันขึ้นระหว่าง ชาวบ้านกับคนงานเหมือง กรณีที่ประชาชนชาวจังหวัดพังงา ชุมนุมคัดค้านคำสั่งกระทรวง มหาดไทยที่ย้ายนายชวัธ มกรพงษ์ ผู้ว่า ๆ พังงาไปเป็นผู้ว่า ๆ จังหวัดลำพูน การชุมนุม ยึดเชือกกว่า 5 เดือนของบรรดาคนงานไทยการ์ดเพื่อเรียกร้องค่าตอบแทนในการเลิกจ้าง จากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา กรณีเหล่านี้หลายกรณีก็คล้ายที่รัฐบาลถูกตำหนิว่ามักปล่อยให้ เหตุการณ์ลุกลามและขยายตัวใหญ่โตเสียก่อน แทนที่จะได้เข้าไปแก้ไขเสียตั้งแต่ เหตุการณ์ยังไม่รุนแรงนัก

ข้อที่น่าสังเกตก็คือ การเคลื่อนไหวของกลุ่มฝ่ายซ้ายดังกล่าวนี้มีลักษณะของการ เคลื่อนไหวที่ประสานและสนับสนุนกันเป็นอย่างดี ทั้งนี้ โดยมีกลุ่มนักศึกษาเป็นแกนสำคัญ การเกิดขึ้นของกลุ่มสามประสาน จึงได้แก่กลุ่มนักศึกษา ชาวนา และกรรมกรในราวเดือน

พฤษภาคม 2518 นั้น เป็นการประกาศเจตนารมณ์อย่างแน่ชัดของกลุ่มเหล่านี้ที่จะ
ดำเนินการต่อสู้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ และเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่กันและกัน
อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวครั้งสำคัญของกลุ่มนี้มาจะได้แก่ 2 - 3 กรณีต่อไปนี้

กรณีแรกก็คือ การชุมนุมประท้วงกรณีตำรวจจับกุมชาวนาและนักศึกษา 9 คน
ที่ลำพูน ในข้อหาสมคบกันหน่วงเหนี่ยว กักขัง นายอำเภอเมทา เจ้าหน้าที่ตำรวจ
เจ้าหน้าที่กรมทรัพยากรธรณีผู้จัดการเหมืองแม่เมาะ กำนันตำบลทาสยเส้า และคนงาน
เหมืองแม่เมาะ ที่ตำบลทาสยเส้า กับข้อหาเอาสวนสัตว์มาที่บ้านทาสยเส้า อ.เมทา
จังหวัดลำพูน ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อเดือนพฤษภาคม 2518 กรณีดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากการ
พยายามแก้ปัญหาด้วยตัวเองของชาวบ้านต่อการกระทำของผู้บริหารเหมืองแม่เมาะ
ที่โอดินจากการชุกแรงแกลบอำนาจอ ทำให้ที่ผลของชาวนาที่ตองอาศัยน้ำจากลำธาร
เสียหาย อย่างไรก็ตามการจับกุมของตำรวจครั้งนี้กลับเกิดขึ้นหลังจากเกิดเหตุแล้ว
ถึง 3 เดือน และเป็นช่วงเดียวกับที่บรรดาผู้นำในระดับการเคลื่อนไหวของสหพันธ์
ชาวนาชาวไร่ถูกลอบสังหารติดต่อกันหลายคน จึงทำความเข้าใจให้แก่กลุ่มชาวนา
ชาวไร่เป็นอันมาก เพราะรูปการณ์ที่เกิดขึ้นชวนให้คิดว่าพวกตนไม่ได้รับการปฏิบัติ
จากเจ้าหน้าที่บ้านเมืองอย่างจริงจังและเสมอภาคกัน เพราะในขณะที่บุคคลในกลุ่ม
พวกตนถูกลอบสังหารตายลงคนแล้วคนเล่านั้น ตำรวจมิได้สนใจอย่างจริงจังที่จะติดตาม
นำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ แต่พอพวกตนมีการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องผลประโยชน์
อันชอบธรรมของตนขึ้นมาบ้าง กลับได้รับการตอบโต้จากเจ้าหน้าที่บ้านเมืองอย่างรุนแรง

จะเห็นได้ว่าแรงกระตุ้นส่วนหนึ่งในการประท้วงของกลุ่มชาวนาชาวไร่ครั้งนี้
มาจากความไม่พอใจต่อรัฐบาลและกลไกของรัฐบาลที่ไม่อาจให้ความคุ้มครองในชีวิต
และทรัพย์สินแก่พวกตนได้อย่างปลอดภัย ปรากฏว่าตั้งแต่กลุ่มชาวนาชาวไร่ได้ร่วมมือ
กันจัดตั้งสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ขึ้นมาเมื่อปี 2517 เพื่อเป็นตัวแทนในการเรียกร้องความ
เป็นธรรมและรักษาผลประโยชน์ให้แก่พวกตน ชาวนาชาวไร่ในระดับผู้นำการเคลื่อนไหว
ของสหพันธ์ ฯ ถูกลอบสังหารตายลงคนแล้วคนเล่า จนถึงเดือนสิงหาคม 2518 ชาวนา

ชาวไร่เหล่านี้ถูกลอบสังหารไปแล้วไม่น้อยกว่า 25 คน¹ ซึ่งกรณีเหล่านี้ตำราจไม่อาจติดตามจับกุมคนร้ายมาลงโทษได้แม้แต่รายเดียว

ไมตรี วิริยะ ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับกรณีการถูกลอบสังหารของชาวนาชาวไร่เป็นจำนวนมากนี้ว่า เป็นผลมาจากความขัดแย้งระหว่างบทบาทของสหพันธ์ชาวนาชาวไร่กับผู้สูญเสียผลประโยชน์จาก พ.ร.บ.ควบคุมค่าเช่านา พ.ศ. 2517² แต่เดิมนั้นการเก็บค่าเช่านามักจะแบ่งครึ่งผลผลิตกันระหว่างผู้เช่ากับผู้ให้เช่า แต่ พ.ร.บ.ควบคุมค่าเช่านาจบบังคับกล่าวกำหนดให้ผู้เช่าหักผลผลิตได้แค่ 1 ใน 3 ของผลผลิตทั้งหมดเท่านั้นซึ่งปรากฏว่าสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ได้เข้าไปมีบทบาทเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายนี้ให้กับชาวนาชาวไร่อย่างกว้างขวาง รวมทั้งได้เข้าไปมีบทบาทอย่างแข็งขันในการเคลื่อนไหวเพื่อให้ผู้เช่าปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าว ผู้นำสหพันธ์ชาวนาชาวไร่จึงตกเป็นเป้าหมายการลอบสังหารจากฝ่ายผู้สูญเสียผลประโยชน์ดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าการลอบสังหารผู้นำชาวนาชาวไร่ดังกล่าวนี้ ได้เกิดขึ้นอย่างตกลูกเป็นองกันมา และการลอบสังหารก็มุ่งตัดเฉพาะบรรดาออกของผู้นำชาวนาชาวไร่ที่มีบทบาททางการเมืองสูงทั้งสิ้น การลอบสังหารนี้จึงคล้ายกับมีขบวนการ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นก็เคยออกโทรทัศน์ตั้งข้อสงสัยท่านองเดียวกันว่า "การลอบสังหารผู้นำชาวนานี้ คล้ายกับมีขบวนการล่าสังหาร"³ ดังนั้น

¹ "ขบวนการล่าสังหารผู้นำชาวนา." สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, หน้า 20 - 21

² ไมตรี วิริยะ, "รัฐสภาไทย : การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2518 และ 2519 กับสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน พ.ศ. 2519" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ เสนอต่อ แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 95 - 96.

³ สยามจกหมายเหตุ : บันทึกข่าวสารและเหตุการณ์ พ.ศ. 2516, 2517, 2518, หน้า 94.

ผู้สูญเสียผลประโยชน์ธรรมดา ๆ จากค่าเช่าที่ดินนั้น อาจจะไม่สามารถถกตั้งขบวนการ
 ดาสังหารที่มีบทบาทอย่างกว้างขวางเช่นนี้ขึ้นมาได้ การลอบสังหารผู้นำชาวนานี้จึงควร
 จะเป็นการบงการจากระดับที่เหนือไปกว่าผู้สูญเสียผลประโยชน์ธรรมดา ๆ จากค่า
 เช่าที่ดินเท่านั้น จะเห็นได้ว่า การลอบสังหารผู้นำชาวนาชาวนาไรนี้ ผู้บงการมุ่งตีขรรค
 ผู้นำชาวนาชาวนาไรที่มีหัวก้าวหน้า และต่อสู้เพื่อประโยชน์ของชาวนาชาวนาไร รวมทั้งคัด
 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับปัญญาชน ชาวนากับกรรมกร ทั้งนี้ก็เพื่อสกัดกั้นความ
 เติบโตของกลุ่มพลังใหม่ ๆ เหล่านี้ที่ประสานเข้ากันได้เป็นอย่างดี และกำลังทำลาย
 คุกผลประโยชน์เก่า ๆ ของกลุ่มทุนรุนแรงขึ้นทุกขณะ นายนอร์แมน พีแกม (Norman
 Peagam) วิทยากรวิจารณ์ถึงบทบาทของกลุ่มนักศึกษา, ชาวนาและกรรมกรในช่วงนั้น
 ในนิตยสาร Far Eastern Economic Review ฉบับหนึ่งว่า

กลุ่มเหล่านี้เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ อันสอดคล้อง
 กับการเติบโตอย่างรวดเร็ว ๆ แต่มันคงจะจริงที่ว่าเมืองของประชาชน โดย
 เฉพาะอย่างยิ่งพวกชาวนาที่ยากไร้ ได้กลายเป็นการคุกคามต่อผลประโยชน์ของชน
 ชั้นปกครองกลุ่มน้อย แต่มีอิทธิพลมากในสังคมไทย ซึ่งมีเจ้าของที่ดิน นักอุตสาหกรรม
 นายธนาคาร และข้าราชการ ทหาร พลเรือนระดับสูง¹

ในการประท้วงการจับกุมผู้ต้องหา 9 คนที่ลำพูนครั้งนี้ ปรากฏว่าตัวแทนของ
 กลุ่มสามประสานคือ สหพันธ์ชาวนาชาวนาไร¹ ๗ ศูนย์นิสิตนักศึกษา ๗ และศูนย์ประสาน
 งานกรรมกรแห่งชาติ ต่างผ่นึกกำลังกันอย่างเหนียวแน่น และต่อมาด้วยการจังหวัดลำพูน
 ก็ถอนข้อปลอญตัวผู้ต้องหาทั้ง 9 คน ตามข้อเรียกร้องของผู้ประท้วง เป็นอีกครั้งหนึ่งใน
 บรรดาหลาย ๆ ครั้ง ที่รัฐบาลตัดสินใจประนีประนอมกับการเรียกร้องของกลุ่มต่าง ๆ
 เพื่อยุติความยุ่งยากลง อย่างไรก็ดี การตัดสินใจครั้งนี้ของรัฐบาลก็นำไปสู่ความยุ่งยาก
 ใหม่อีกครั้ง เมื่อประชาชนอีกกลุ่มหนึ่งไม่พอใจการตัดสินใจเช่นนั้น ปรากฏว่าประชาชน
 ในจังหวัดลำพูนประมาณ 2000 คน กับเจ้าหน้าที่ตำรวจในจังหวัดลำพูน และเจ้าหน้าที่
 ตำรวจจากจังหวัดเชียงใหม่และนครสวรรค์ ได้ชุมนุมกันประท้วงการปล่อยตัวผู้ต้องหา

¹ ประชาชาติ, 8 กันยายน 2518, หน้า 12.

ครั้งนี้ที่นครสวรรค์ เรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีเดินทางมาชี้แจงกรณีดังกล่าว กับเรียกร้องให้ดำเนินการเกี่ยวกับเอชเอชการศูนย์กลางนิสิต ฯ

การเคลื่อนไหวที่สำคัญอีกสองกรณีของกลุ่มที่เราแยกมาทางฝ่ายซ้ายนี้ ก็คือการหยุดงานและชุมนุมประท้วงของกลุ่มสหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย ตลอดจนการประกาศขึ้นราคาข้าวสาร และน้ำตาลของรัฐบาลในกรุงเทพฯ ฯกับการชุมนุมประท้วงของชาวไทยมุสลิมครั้งใหญ่ที่จังหวัดปัตตานี กรณีทั้งสองนอกจากสร้างภาระยุ่งยากในการแก้ปัญหาให้รัฐบาลโดยตรงแล้ว ยังนำรัฐบาลไปสู่ภาวะที่ยุ่งยากอีกด้านหนึ่งในสภาอภัย กล่าวคือกรณีทั้งสองนี้แม้จะเกิดขึ้นคนละสถานที่ห่างไกลกันก็ตาม แต่ระยะเวลาที่เกิดเหตุการณ์ทั้งสองขึ้นกลับซ้ำซ้อนกัน คือเกิดขึ้นในตอนปลายปี 2518 ตอนต้นปี 2519 เหมือนกัน และที่สำคัญก็คือฝ่ายค้านในสภาขณะนั้นได้ถือเอากรณีดังกล่าวนี้เป็นข้อโจมตีถึงความไม่มีประสิทธิภาพของรัฐบาล ปรากฏว่าญัตติหนึ่งในจำนวน 3 ญัตติที่ฝ่ายค้านขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลในขณะนั้น ระบุถึงข้อผิดพลาดของรัฐบาลในกรณีทั้งสองนี้เอาไว้อย่างชัดเจน รวมทั้งกรณีที่ยู่นาชาวนาชาวไร่ถูกลอยสังหารเป็นจำนวนมากด้วย¹

การเคลื่อนไหวในกรณีแรกนั้น มีสาเหตุจากการริเริ่มโครงการประกันราคาข้าวเปลือกและอ้อยของรัฐบาล เพื่อยกระดับรายได้ของเกษตรกรให้สูงขึ้น และเพื่อให้โครงการนี้ดำเนินไปได้จำเป็นต้องปรับราคาข้าวสารและน้ำตาลทรายบริโภคให้สูงขึ้น แต่ก็มีโครงการจ่ายเสบียงอาหารเพื่อช่วยให้คนยากคนจนได้ซื้อข้าวสารและน้ำตาลทรายได้ในราคาถูก ปรากฏว่าโครงการดังกล่าวนี้ได้รับการคัดค้านอย่างรุนแรงจากนักศึกษาประชาชน กรรมกร และกลุ่มอาชีพอื่น ๆ เพราะเห็นว่าราคาข้าวสารและน้ำตาลที่สูงขึ้น ย่อมนำไปสู่การตีตัวสูงขึ้นของราคาสินค้าจำเป็นอื่น ๆ ด้วย และนโยบายเสบียงอาหารที่รัฐบาลจะช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยนั้นก็เป็นที่ยุ่งยากเกินไป และไม่น่าจะได้ผล

¹ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, รมที่ 94/2519 วันที่ 12 มกราคม 2519, เรื่อง ญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 159 ของ พ.อ.สมคิด ศรีสังคม และคณะ

กลุ่มที่คัดค้านนโยบายนี้อย่างเข้มแข็งที่สุดก็คือ สหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย ปรากฏว่า กรรมกรได้ทำการหยุดงานโดยอยู่กับบ้านเฉย ๆ ระหว่างวันที่ 2-4 มกราคม 2519 ต่อมาในวันที่ 5 ทางสหภาพแรงงานได้เปลี่ยนวิธีการประท้วง จากการนัดหยุดงานอยู่กับบ้านเฉย ๆ มาเป็นการหยุดงานและชุมนุมกันที่บริเวณลานพระบรมรูปรัชกาลที่ 5 และได้ยื่นข้อเรียกร้องต่อนายกรัฐมนตรี รวม 5 ข้อ ดังนี้

1. การประกันราคาข้าวเปลือกให้เป็นไปตามนโยบายรัฐบาลในราคา เกวียนละ 2,500 บาท
2. ให้ระงับการขึ้นราคาข้าวสารและน้ำตาลไว้เป็นเวลา 1 ปี
3. ขอให้รัฐบาลปฏิรูปที่ดินอย่างจริงจัง มีชักร้า
4. ให้รัฐบาลส่งเสริมและจัดตั้งการสหกรณ์ให้กระจายไปทั่วประเทศ และให้ปรับปรุงระบบงานของธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร
5. ผู้ที่หยุดงานและมาร่วมชุมนุมต้องไม่มีความผิดใด ๆ ให้ถือว่าเป็นการปฏิบัติงานในหน้าที่ตามปกติ และจะต้องได้รับค่าแรงในระหว่างหยุดงานด้วย ¹

ในตอนกล่าวของการประท้วงวันต่อมา รัฐบาลก็ยินยอมตามข้อเรียกร้องนี้ เป็นอีกครั้งหนึ่งที่โครงการของรัฐบาลต้องหยุดขงักลงด้วยแรงกดดันจากกลุ่มต่าง ๆ ในกรณีนี้รัฐบาลเลือกให้มีการประกันราคาข้าวเปลือกและอ้อย ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงให้มีการขายข้าวสารและน้ำตาลในราคาถูกลงไป แม้จะรู้ว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการนำไปสู่ภาวะหนักทางงบประมาณที่จะต้องนำเงินจำนวนหนึ่งมาอุดหนุนเพื่อให้สามารถขายข้าวสารและน้ำตาลในราคาถูกลงแก่ประชาชนได้ต่อไป และนั่นก็เท่ากับเป็นการแย่งทรัพยากรที่ขาดแคลนจากภาคการพัฒนา มาสู่ภาคการบริโภคนั่นเอง

¹ ทักษิณ สุวรรณศิลป์, "การก่อตัวและบทบาททางการเมืองของสหภาพแรงงานในประเทศไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีสหภาพแรงงานการไฟฟ้านครหลวงระหว่างปี 2515 - 2519" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 125 - 128.

ส่วนการประชุมของราษฎรไทยมุสลิมที่ปัตตานีนั้น มีสาเหตุมาจากกรณีที่
ชาวไทยมุสลิมถูกทหารหน่วยนาวิกโยธินสังหารตาย 5 ศพ ที่จังหวัดนราธิวาส ความจริง
ชาวไทยมุสลิมเหล่านี้ไม่พอใจต่อการปราบปรามโจรผู้ร้ายแบบเหวี่ยงแหเช่นนี้มานานแล้ว
ประกอบกับได้รับการกดดันจากการปฏิบัติของข้าราชการอย่างไม่เป็นธรรมมาเป็นเวลา
นาน จึงระเบิดออกมาในรูปการประชุมประท้วงดังกล่าว

ชาวไทยมุสลิมได้มาชุมนุมกันที่บริเวณหน้ามัสยิดกลาง จังหวัดปัตตานี ตั้งแต่
วันที่ 11 ธันวาคม 2518 ต่อมาในขณะที่การประชุมยังคงดำเนินอยู่นั้น ปรากฏว่า ได้มี
ผู้ประเวศเข้าไปในที่ชุมนุม ยังผลให้มีผู้เสียชีวิตทันที และในเวลาต่อมา รวม 12 คน
และบาดเจ็บอีก 25 คน การชุมนุมประท้วงดังกล่าวจึงถึงขีดขิ้น กลุ่มผู้ชุมนุมได้
เรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีเดินทางไปเจรจากับ แต่นายกรัฐมนตรีปฏิเสธที่จะปฏิบัติตาม
การประชุมจึงยังคงยืดเยื้อต่อไปโดยมาสงบลงเมื่อรัฐบาลส่งนายปรีดา พัฒนถาบุตร
รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ไปเจรจากับกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง เมื่อวันที่ 23
มกราคม 2519 โดยรัฐบาลยอมรับ-ขอเรียกร้องทั้งหมดของผู้ชุมนุม กล่าวคือ จะเร่ง
ดำเนินการจับกุม และดำเนินคดีต่อผู้ต้องหาที่สังหารประชาชน 5 ศพ ที่นราธิวาส
โดยด่วน รัฐบาลจะช่วยเหลือค่าทำศพและค่ารักษาพยาบาลแก่ญาติผู้ตายและผู้บาดเจ็บ
รายละเอียด ทางราชการจะเคลื่อนย้ายหน่วยทหารนาวิกโยธินออกจากที่ตั้ง
ณ วัดเชิงเขา อ.สายบุรี ไปอยู่ ณ วัดสักดิ์ อ.สายบุรี รัฐบาลจะดำเนินการตาม
กฎหมายต่อคดีที่ผู้ประเวศบริเวณศาลากลางจังหวัดปัตตานี โดยเคร่งครัดและเร่งด่วน
และรับพิจารณาช่วยเหลือทางค่านมุษยธรรมแก่ผู้ตายและผู้บาดเจ็บ รวมทั้งรัฐบาลรับจะ
พิจารณาบททวนนโยบายเกี่ยวกับ 4 จังหวัดภาคใต้ ทั้งนี้ โดยรัฐบาลจะไม่เอาผิดแก่ผู้
รวมชุมนุมในครั้งนี้ ¹

¹ สยามรัฐ, 24 มกราคม 2519, หน้า 1 - 16.

ในตอนท้ายของส่วนนี้ เราอาจได้ข้อสรุปที่น่าสนใจบางประการ นั่นคือ จะสังเกตได้ว่ารัฐบาลในขณะนั้นพยายามอย่างยิ่งที่จะประนีประนอมต่อการเคลื่อนไหวของกลุ่มฝ่ายซ้ายต่าง ๆ นี้ หลายครั้งที่รัฐบาลพยายามประนีประนอมกับกลุ่มนี้ แม้ว่าการตัดสินใจเช่นนี้จะนำรัฐบาลไปสู่การเผชิญกับการกดดันครั้งใหม่จากอีกฝ่ายหนึ่ง หรือต้องทำให้โครงการบางอย่างของรัฐบาลต้องหยุดชะงักลง หรือเลื่อนออกไปก็ตาม แม้แต่กรณีการประชุมประท้วงของชาวไทยมุสลิมที่ปัตตานี ซึ่งรัฐบาลพยายามจะประนีประนอมให้หน่อยลง โดยนายก ๆ ปฏิเสธที่จะเดินทางไปพบกับผู้ชุมนุมตามข้อเรียกร้อง แต่ในที่สุดรัฐบาลก็ต้องยอมตามข้อเรียกร้องของผู้ชุมนุมประท้วง ดังนั้น ผลกระทบโดยตรงจากการเคลื่อนไหวเหล่านี้ต่อเสถียรภาพของรัฐบาลจึงน่าจะเป็นน้อยมาก แต่การที่รัฐบาลพยายามประนีประนอมต่อกลุ่มเหล่านี้มากเกินไป จนทำให้พลังอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งสูญเสียผลประโยชน์ไม่พอใจ และก่อการเคลื่อนไหวในลักษณะที่เป็นปฏิบัติการต่อกลุ่มแรกขึ้น และในที่สุดได้ลุกลามไปถึงการเป็นปฏิบัติการต่อรัฐบาลต่างหาก ที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลอย่างรุนแรง โดยเฉพาะศักยภาพการเคลื่อนไหวของกลุ่มหลังนี้ ไม่เพียงแต่จะกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลในระบบเท่านั้น แต่อาจส่งผลไปถึงขั้นการล้มล้างระบอบนอกกรอบได้เสมออีกด้วย ซึ่งเราจะได้พิจารณาถึงข้อเท็จจริงนี้ต่อไป

2. บทบาทของกลุ่มการเมืองฝ่ายขวา กลุ่มการเมืองที่เราแยกตามลักษณะพื้นฐานความคิด และผลประโยชน์ออกมาทางขวานี้ ได้แก่ กลุ่มข้าราชการ พหุคชา นักธุรกิจ และนักการเมืองฝ่ายขวา เป็นต้น กลุ่มข้าราชการกับกลุ่มพหุคชา นักธุรกิจในสังคมไทยนั้น มีความสัมพันธ์กันในลักษณะการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกันมานานแล้ว ข้าราชการจะยินยอมให้นักธุรกิจบางคนฝ่าฝืนกฎหมายได้ โดยตนจะได้รับผลประโยชน์ทางการเงินตอบแทน¹ อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวทางการเมืองของ

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมืองกับการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่สอง.

(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523), หน้า 163.

กลุ่มฝ่ายขวานี้ มักใช้องค์กรที่จัดตั้งของตน เช่น ลูกเสือชาวบ้าน กระทิงแดง นวพล หรือกลุ่มอื่น ๆ ทำการเคลื่อนไหวแทน โดยสนับสนุนทางล้านต่าง ๆ อยู่เบื้องหลัง และการเคลื่อนไหวเหล่านี้มักมุ่งไปในทางต่อต้าน กอทวน หรือฉวยจุดชกกลุ่มฝ่ายซ้าย เป็นส่วนใหญ่ ถ้าเราลองพบเหตุการณ์เคลื่อนไหวเหล่านั้นออกมาดู จะเห็นแนวโน้ม ดังกล่าวนี้

เริ่มตั้งแต่กรณีกลุ่มกระทิงแดงรับจ้างจากกลุ่มผู้บริหารโรงแรมดุสิตธานี และบริษัทแสนคาร์ดไทยการ์เมนต์ ทำการก่อวินาศกรรมชุมนุมประท้วงเพื่อเรียกร้อง ค่าแรงและสวัสดิการของพนักงานทั้งสองบริษัท กรณีที่ตำรวจในกรุงเทพฯ ไม่พอใจ ต่อร่าง พ.ร.บ. โอนอำนาจสอบสวน ที่ให้ฝ่ายปกครองเข้าไปมีส่วนร่วมในการสอบสวน กับตำรวจ กับไม่พอใจคำสั่งปล่อยตัวผู้ต้องหา 9 คน ที่ลำพูน ใต้นักชุมนุมกันที่สนามหลวง และบานปลายออกไปถึงขั้นที่กลุ่มตำรวจตั้งกล่าวบุกเข้าพิงบ้านนายกรัฐมนตรีเสียหาย และในตอนเช้าวันรุ่งขึ้น กลุ่มนักเรียนอาชีวศึกษากลุ่มหนึ่งก็บุกเข้าพิง เผา และปาระเบิด ทำลายอาคารหลายหลังของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีก โดยอ้างสาเหตุที่นักศึกษา วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพฯ 1 คนหนึ่งถูกยิงได้รับบาดเจ็บในระหว่างที่มีการชุมนุมประท้วง ให้มีการปล่อยตัวผู้ต้องหา 9 คนที่ลำพูน กรณีนี้มีมือมืดปาระเบิดเข้าไปในกลุ่มประชาชน ที่กำลังชุมนุมประท้วงคำสั่งย้ายนายธวัช มกรพงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดพังงา ไปเป็น ผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน ยังผลให้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก หรือกรณี การเคลื่อนไหวของกลุ่มกษัตริย์ใหญ่บางประท้วงต่อร่าง พ.ร.บ. ลักษณะการปกครอง ท้องที่ กรณีนี้ก็เหมือนกับกรณีที่ตำรวจประท้วงต่อร่าง พ.ร.บ. โอนอำนาจสอบสวน หรืออีกหลาย ๆ กรณีที่ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ในขณะที่ระบบการเมืองพยายามจะเข้าไปควบคุมและตรวจสอบการปฏิบัติงานของระบบการบริหารมากขึ้น โดยเฉพาะในอาณัติ บริเวณของกิจกรรมบางอย่างที่กลุ่มข้าราชการมีผลประโยชน์ผูกพันมาเป็นเวลานาน เช่นอำนาจในการใช้ดุลยพินิจของหน่วยราชการในการให้ทุนให้ไหมแก่ประชาชนที่เรียก

ว่าอำนาจกึ่งตุลาการ¹ (quasi - judicial power) นั้น จะได้รับการ
ต่อต้านอย่างเหนียวแน่นเสมอ

ปฏิกริยาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ ตั้งแต่การเกิดมีขบวนการลอบสังหาร
ผู้นำฆานาชาวไร นักศึกษา และนักการเมืองฝ่ายก้าวหน้าก็คือ การพยายามก่อกวน
และชักชวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักศึกษา ชานา กรรมกร จากอีกกลุ่มหนึ่งก็คือ
หรือการมีปฏิกริยาตอบโต้การตัดสินใจของรัฐบาลในบางครั้งก็คือ เป็นเครื่องชี้ให้เห็น
ว่า ในขณะที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจากกลุ่มฝ่ายซ้าย และรัฐบาลก็พยายาม
ประนีประนอมควย หรือการตัดสินใจของรัฐบาลที่บางครั้งเข้าไปกระทบต่อผลประโยชน์
ของกลุ่มอิทธิพลเก่า ๆ ในขณะนั้น เหล่านี้เริ่มก่อให้เกิดความไม่พอใจจากอีกกลุ่มหนึ่ง
ที่สูญเสียผลประโยชน์ จึงเกิดปฏิกริยาตั้งกล่าว และในสภาพที่กลุ่มเหล่านี้โดยเฉพาะ
ทหารยังคงเป็นกลุ่มผูกขาดการครอบครองและใช้ทรัพยากรทางการเมืองเอาไว้ได้
มากที่สุดนั้น เราจะพบว่าความไม่พอใจนี้ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของ
รัฐบาลเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่ออายุการคงอยู่ของระบอบประชาธิปไตย
อีกด้วย

บทบาทของกลุ่มทหาร กลุ่มการเมืองทางซ้ายของกลุ่มหนึ่งซึ่งน่าจะ
ได้กล่าวถึงเป็นพิเศษก็คือกลุ่มทหาร ทหารยังคงเป็นกลุ่มการเมืองที่ทรงพลังที่สุดใน
สังคมไทย และเป็นตัวแปรคงที่ในสมการอำนาจทางการเมืองมาทุกยุคทุกสมัย เหตุผล
ที่อธิบายถึงความจริงข้อนี้ก็คือ สถาบันทหารได้รับการจัดตั้งและพัฒนามาก่อนสถาบัน
อื่น ๆ ตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี 2475 และหลังจากได้เข้า
ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ทหารก็มีการเสริมสร้าง
และพัฒนากองทัพให้เข้มแข็งขึ้นทั้งเพื่อประโยชน์ในการป้องกันประเทศ และเพื่อเป็น

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 139.

ฐานทางการเมืองไทยแก่นำทหารบางกน¹ ทหารจึงเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง
 ปะเบียบวิชัย และมีความเป็นปึกแผ่นกว่ากลุ่มอื่น ๆ ในช่วงดังกล่าวนี้แม่ทหารจะได้
 จำกัคบพาททางการเมืองโดยเปิดเผยลง แต่ทหารก็ยังคงแสดงอิทธิพลจากหลังฉาก
 ตลอดจนตัดสินใจของรัฐบาลอยู่อย่างใดมด และยังแสดงท่าทีหลายครั้งว่า ทหารกำลัง
 เตรียมตัวจะเข้าสู่วงการเมืองในรูปเกา ๆ อีก โดยสรุปก็คือการเปลี่ยนแปลงเมื่อ
 วันที่ 14 ตุลาคม 2516 นั้น ยังผลให้อิทธิพลของทหารยังคงชั้ระยะเวลาหนึ่ง และ
 นักศึกษาได้เข้ามาปกครองอยู่ในช่วงเวลาสั้น ๆ นี้เท่านั้น หลังจากนั้นทหารก็สามารถ
 ควบคุมและแสดงอิทธิพลทางการเมืองได้ต่อไป

ไม่ว่าจะเป็นกรณีที่รัฐบาลสหรัฐส่งกำลังนาวิกโยธินมาขึ้นบกที่ฐานทัพเรือ
 อู่ตะเภา ปฏิบัติการยึดเรือมายาเกสตันจากเขมร ซึ่งปรากฏว่าได้รับการสนับสนุนจาก
 บก.สูงสุดส่วนหน้าก็² หรือการรักษาความสงบเรียบร้อยใน 2 จังหวัดภาคใต้ คือ
 ที่สุราษฎร์ธานี และปัตตานีก็² แห่งแรกทหารยังคงใช้วิธีการปราบแบบเหวี่ยงแห
 จนราษฎรในหลายตำบลได้ทำการประท้วงว่าทหารมีกระคมยิงเข้าไปในหมู่บ้าน และ
 รบมหาทุกรกรรมประชาชน ส่วนแห่งหลังปรากฏว่าหน่วยนาวิกโยธินได้จับชาวไทย
 มุสลิมซึ่งสงสัยว่าจะเป็นโจรไปฆ่าถึง 5 คน กรณีเหล่านี้ชี้ให้เห็นได้เป็นอย่างดีว่า
 ทหารยังคงเป็นอิสระในการตัดสินใจจากรัฐบาลอยู่เหมือนเดิม

นอกจากนี้ ทหารยังแสดงท่าทีที่จะกลับเข้าสู่วงการเมืองโดยการรัฐประหาร
 อีกหลายครั้ง ในระยะนั้นเราจะพบว่าชาวคราวในทำนองที่ทหารจะปฏิวัติเกิดขึ้นอยู่บ่อยๆ

¹ สุจิต มุญมงบการ, "ทหารกับการเมืองไทยหลัง 14 ตุลาคม 2516",
 หน้า 90 - 91.

² "ความเหิงประชาชาติ" ประชาชาติรายสัปดาห์ ปีที่ 2, ฉบับที่ 9
 (14 สิงหาคม 2518), หน้า 5.

ชาวกราวในลักษณะเช่นนี้ ไม่ว่าจะ เป็นความจริงที่รั่วไหลออกมา หรือเป็นการปล่อย
 ชาวซิมถางเพื่อวัตถุประสงค์ต่อต้านจากประชาชน หรือแม้แต่เป็นเพียงชาวสื่อที่ไม่มี
 มวลความจริงก็ตาม แต่ก็แสดงให้เห็นว่าความพยายามชนิดนี้ของทหารยังคงมีอยู่ และ
 ก็มีอยู่เสมอ ๆ ทั้งแก่กลุ่มทหารเริ่มตั้งตัวได้ หลังจากที่กองทัพสูญเสียเกียรติภูมิและ
 ศักดิ์ศรีไปมากจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

อย่างไรก็ตาม ความจริงข้อหนึ่งที่แม่ทหารเองก็จะต้องยอมรับก็คือ การ
 รัฐประหารนั้นแม้จะปรากฏว่าทหารจะยังคงทำได้สำเร็จเหมือนเมื่อ 10 หรือ 20 ปี
 ก่อนก็ตาม แต่ปัญหาที่ก็จะได้รับการยอมรับจากประชาชนแต่ไหน เพราะระดั้มการ
 เรียนรู้ทางการ เมืองของประชาชนไม่ได้ทำเหมือนเมื่อ 10 หรือ 20 ปีก่อน ดังนั้น
 เงื่อนไขแรกที่จะนำไปสู่การยอมรับการรัฐประหารของทหารก็คือ เหตุการณ์ในขณะนั้น
 จะต้องมีแนวโน้มไปในทางที่มีแต่ความยุ่งยาก วุ่นวาย และเป็นอันตรายต่อความมั่นคง
 ปลอดภัยของประเทศ โดยที่รัฐบาลในขณะนั้นสื่อหาที่ว่าไม่อาจจะแก้ปัญหาเหล่านั้นอย่าง
 ได้ผลเท่าที่นั้น ปรากฏจากเงื่อนไขอันนี้เสียแล้ว ประชาชนซึ่งเคยสุขสบายอยู่กับการใช้
 สิทธิเสรีภาพอย่างกว้างขวาง อาจจะไม่ยอมรับการรัฐประหารใด ๆ ก็ได้ เชื่อกันว่า
 ในขณะนั้นเงื่อนไขเบื้องต้นเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นแล้วหลายครั้ง เช่นกรณีตำรวจประท้วง
 การปล่อยตัวผู้ต้องหา 9 คนที่ลำพูน และประท้วงร่าง พ.ร.บ. โอนอำนาจสอบสวน
 ของตำรวจในกรุงเทพฯ ที่ถูกถามไปถึงการบุกเข้าพิงบ้านนายกรัฐมนตรี ก็โดยคาดว่
 นายกรัฐมนตรีคงโกรธ และสั่งให้มีการใช้กำลังปราบปราม ซึ่งก็จะนำไปสู่การปะทะ
 กันอย่างรุนแรงจนเกิดความไม่สงบขึ้น หรือกรณีที่นักเรียนอาชีวะจะกลุ่มหนึ่งบุกพิง
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อย่างขาดลั้ง ก็น่าจะเป็นการขั้วยุให้มีการใช้กำลังปราบปราม
 จนเกิดความไม่สงบขึ้นเช่นกัน

ความพยายามอีกครั้งหนึ่งของทหารซึ่งคนทั่วไปเชื่อกันว่าจะปฏิวัติ ก็คือ
 ตอนที่พรรคฝ่ายค้านมีการเคลื่อนไหวเพื่อล้มรัฐบาลสหพรรคในสภา และมีข่าวว่า
 ฝ่ายค้านจะตั้งรัฐบาลผสมร่วมกับพรรคฝ่ายซ้าย โดยนำนโยบายสังคมนิยมที่รุนแรง

หลายอย่างมาใช้ ข้อเสนอแนะของทนาย 3 เหล่าที่พื้มีไปถึงรัฐบาลสหพรรคก็คือ รัฐบาลมีแนวโน้มที่จะขายแพคเกจบ้านในราคาถูกมาก เพราะสมาชิกสหพรรคหลายคน ได้ไปเข้าร่วมกับพรรคฝ่ายค้าน และรัฐบาลที่เข้ามาใหม่จะเป็นรัฐบาลผสมระหว่าง พรรคประชาธิปไตยกับพรรคฝ่ายซ้ายแน่นอน ซึ่งก็จะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เหมือนกับ ลาวก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่การปกครองแบบคอมมิวนิสต์ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงใน ลักษณะนั้นทหารไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง¹ นั่นคือการแสดงความหมายให้เห็นว่าทหาร พร้อมที่จะเข้ามาแก้ปัญหาโดยวิธีการของคนทันทีถ้าหากรัฐบาลไม่อาจแก้ปัญหาได้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้นก็กล่าวถึงการตัดสินใจยุบสภา ในครั้งนั้นว่า

ได้รับเอกสารจากนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ว่ามีการสัญญากันระหว่างพรรคประชาธิปไตย กับพรรคฝ่ายซ้ายว่าเมื่อตั้งรัฐบาลร่วมกันแล้วจะมีการตั้งกรรมการเหนือรัฐบาล สามารถกลับมามีคณะรัฐมนตรีได้ ยิ่งกว่าสภานโยบายแห่งชาติเสียอีก ซึ่งก็ไม่เชื่อ แนนายทหารเหล่านั้นเชื่อว่าเขาจะทำกันจริง ๆ และท่านก็อยู่ในฐานะที่จะปฏิวัติ ได้ จึงต้องยุบสภาเพื่อระงับการปฏิวัติโคพักหนึ่ง²

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาเกี่ยวกับปัญหานี้ควรจะรอบคอบและระมัดระวัง ต่อการลงความเห็นใด ๆ อย่าง ปัญหาที่น่าสนใจก็คือทำไมการรัฐประหารในช่วงนั้น จึงยังไม่เกิดขึ้น การยุบสภาของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในครั้งนั้นสามารถยับยั้ง การรัฐประหารได้จริงหรือ หรือทหารถูกยับยั้งด้วยเหตุผลอื่น ก่อนการตายของ พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา นั้น ในกลุ่มทหารแม่จะแบ่งกันเป็นกลุ่ม ๆ แยกภาพโดยทั่วไปทหาร ก็ยังคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันพอสมควร โดย พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา ยังคงเป็นศูนย์รวม ความสามัคคีในกลุ่มทหารเอาไว้ได้ระดับหนึ่ง เป็นความจริงที่ยอมรับกันว่ากลุ่มที่จะทำ รัฐประหารได้ก็คือกลุ่มทหารเท่านั้น และกลุ่มทหารเพียงกลุ่มเดียวในขณะนั้นที่จะทำ

¹ ประชาธิปไตย, 13 มกราคม 2519, หน้า 1-12.

² สยามรัฐ, 11 ตุลาคม 2521, หน้า 11.

รัฐประหารได้ก็คือกลุ่มของ พล.อ.ถนอมฯ สีวะรา ดังนั้น ถ้าจะมีการกดดันใด ๆ จากทหารต่อรัฐบาลในขณะนั้นจนตัวนายกรัฐมนตรีเองก็เชื่อว่าทหารกลุ่มนั้นจะทำรัฐประหารและสามารถทำได้ด้วยนั้น ทหารกลุ่มที่อ้างถึงนั้นก็น่าจะได้แก่ทหารกลุ่ม พล.อ.ถนอมฯ เท่านั้น

มีส่วนถูกอยู่มากทีเดียวที่กล่าวว่าการตัดสินใจยุบสภาของรัฐบาลในครั้งนั้น เป็นการตัดสินใจที่จะนำไปสู่การรัฐประหารโดยทหารได้ครั้งหนึ่ง กล่าวคือ ถ้ารัฐบาลไม่ตัดสินใจยุบสภา ทหารอาจถึงสาเหตุที่ก่อรัฐประหารโดยสมฝ่ายชายจะขึ้นมาเป็นข้ออ้างทำรัฐประหารได้ แต่จะต้องไม่ลืมว่าสาเหตุที่จะอ้างเพื่อทำรัฐประหารนั้นเมื่ออยู่มากมาย ทหารยังค้นหาและอ้างสาเหตุอื่น ๆ ได้อยู่เสมอ ไซ้ว่ายุบสภาแล้วทหารจะหาสาเหตุเพื่อทำรัฐประหารไม่ได้เพราะแม้แต่เหตุผลที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นำมาอ้างเพื่อยุบสภา ที่ว่าเป็นเพราะความวุ่นวาย ขาดระเบียบและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวของ ส.ส. นั้น ก็เป็นข้ออ้างเพื่อทำรัฐประหารได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการยกความดีทั้งหมดให้กับรัฐบาลในขณะนั้น ที่สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ทันการ แม้กระทั่งการยุบสภา จึงสามารถป้องกันรัฐประหารเอาไว้ได้นั้น ดูเหมือนจะไม่ไรเหตุผลทั้งหมดที่ทำให้การรัฐประหารไม่เกิดขึ้น ถ้าเช่นนั้นอะไรคือเหตุผลที่ทำให้รัฐประหารไม่เกิดขึ้น

จากการใคร่ครวญอย่างถี่ถ้วนแล้ว จะเห็นได้ว่ามีเหตุผลอยู่สองสามประการที่ทำให้ทหารยับยั้งการรัฐประหารตลอดมาในระบอบนั้น ประการแรก การที่ทหารยังไม่แน่ใจว่าการรัฐประหารของตนในขณะนั้น จะได้รับการยอมรับจากประชาชนแค่ไหน สิ่งที่ทำให้ผู้นำทหารยับยั้งความคิดที่จะทำรัฐประหารตลอดมาสิ่งหนึ่งก็คือ การที่พลังต่อต้านการรัฐประหารในขณะนั้น โดยเฉพาะกลุ่มนักศึกษายังมีความเข้มแข็ง และได้รับความเชื่อถือจากประชาชนอยู่พอสมควร ทหารไม่กล้าเสี่ยงต่อความไม่พอใจของประชาชน มากกว่าจะจนปัญญาด้วยการหาเหตุเพื่อทำรัฐประหารไม่ได้

ประการที่สอง ทหารไม่แน่ใจว่าหลังการรัฐประหารแล้ว พวกตนจะสามารถจัดการปกครองในระบบของตนได้ดีพอ การที่ในตัวของพลังประชาธิปไตยต่าง ๆ ประการหนึ่ง กับสภาพปัญหาในการบริหารที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และเพิ่มความซับซ้อนขึ้น โดยเฉพาะการปรับบทบาทในวงการเบื้องระหว่างประเทศในขณะที่สภาพแวดล้อมต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างรวดเร็ว หลังจากชัยชนะของคอมมิวนิสต์ในประเทศอินโดจีนทั้งสาม อีกประการหนึ่ง การต้องจัดการกับปัญหาที่ซับซ้อนและเคลื่อนไหวอยู่เสมอเช่นนี้ ทำให้ทหารตั้งเล็งที่จะเข้ามาปกครอง

ประการสุดท้าย เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้ทหารยับยั้งการที่จะทำรัฐประหารก็คือ ผลประโยชน์ที่สำคัญของทหารยังไม่ถูกคุกคาม รัฐบาลพลเรือนในขณะนั้นแม้จะเป็นอิสระพอสมควร แต่ก็ยังคงพยายามหลีกเลี่ยงการตัดสินใจใด ๆ ที่จะเข้าไปกระทบต่อผลประโยชน์สำคัญของทหารอย่างรุนแรงอยู่ตราบใด หรือไม่ทหารก็ยังคงมั่นใจว่าตนยังคงรักษาผลประโยชน์สำคัญของตนได้โดยการกดดันจากหลังฉาก ครั้นนี้จะเห็นได้จากความพยายามที่ล้มเหลวของ พล.ต.ประมาณ อติเรกสาร ที่พยายามเข้าไปเปลี่ยนแปลงรายชื่อการโยกย้ายทหาร ประจำปี 2518 หรือในตอนที่ปลายช่วงรัชกาลการของรัฐบาลสหพรรค แม่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และ พล.ต.ประมาณ อติเรกสาร จะได้เข้าไปกระทบต่อผลประโยชน์ของทหารกลุ่ม พล.อ.กฤษณ์ อย่างรุนแรงโดยการย้าย พล.อ.ฉัตร นิตย์ศิริ อย่างพิสดารในครั้งนั้นก็ตาม แต่ทหารก็ยังไม่ทำรัฐประหารในช่วงนั้น ทั้ง ๆ ที่มีสาเหตุอย่างเพียงพอที่เกี่ยว การที่ทหารยังริรออยู่เป็นเพราะทหารยังมีความมั่นใจว่าตนสามารถจะรักษาผลประโยชน์ของตน และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยการกดดันอยู่เบื้องหลังรัฐบาลได้โดยนัยเอง จะเห็นได้ว่ากรณีหลังนี้ พล.อ.กฤษณ์ เลื่อนเอาการเข้าไปสนับสนุนพรรคประชาธิปไตยอย่างเต็มที่จนได้เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลและ พล.อ.กฤษณ์ ได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ทบแทน การเข้าไปกอดสดักกระเบิดเวลาของ พล.อ.ทวีข เสนีย์วงศ์ ๆ ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวง

กลาโหม ต่อจาก พล.อ.กฤษณ์ ที่ถึงแก่กรรม โดยการย้าย พล.อ.ฉลาด และคนอื่น ๆ
เสียใหม่ ก็เป็นเครื่องแสดงให้เห็นได้ว่าทหารยังคงเลือกเอาการตัดสินใจจาก
เบื้องหลังรัฐบาลอยู่

ข. รัฐบาลผสมจตุรพรรค

ดังกล่าวแล้วว่าในสมัยรัฐบาลจตุรพรรคนี้ แนวโน้มการเคลื่อนไหวทาง
การเมืองเริ่มมีการแบ่งแยกและขัดแย้งกันมากขึ้นระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวา ในส่วน
ที่กำลังจะพิจารณาถึงนี้ เราจะมองเห็นแนวโน้มดังกล่าวได้อย่างชัดเจน

1. การเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองฝ่ายซ้าย พิจารณาอย่างเป็นกลาง
แล้วเราจะพบว่าในช่วงเวลาที่รัฐบาลจตุรพรรคเข้ามาบริหารหน้าที่ต่อจากรัฐบาลสหพรรค
นั้น การเคลื่อนไหวก่อกวนจากกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะนักศึกษา ชวนา ชาวไร่ และ
กรรมกร ได้คล่องตัวขึ้นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับที่เคยเกิดขึ้น
ในสมัยรัฐบาลสหพรรคก่อนหน้านั้น พล.ต.ประมาณ อติเรกสาร รองนายกรัฐมนตรีใน
รัฐบาลจตุรพรรค ซึ่งเคยร่วมอยู่กับรัฐบาลสหพรรคมาแล้ว ถึงกับตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับ
ภาวะความยุ่งยากทางด้านการกรรมกร และนักศึกษาที่ลดน้อยลงไปว่า

เป็นเพราะกรรมกรบางหมู่บางเหล่า และโดยเฉพาะศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา
ได้รับการติดต่ออุปการะจากกลุ่มคนสำคัญของพรรคประชาธิปัตย์ เรื่องนี้เคยมี
สมาชิกของพรรคประชาธิปัตย์เองเป็นผู้ให้ข่าว หนังสือพิมพ์บางฉบับก็ตีพิมพ์ข่าว
และเขียนข้อความโจมตีเรื่องการให้เงินอุดหนุน และยกย่องศูนย์กลางนิสิต
นักศึกษา จนถึงขนาดที่จะให้เขารวมประชุมในคณะรัฐมนตรี¹

อย่างไรก็ดี เหตุผลที่แท้จริงที่ทำให้ภาวะความยุ่งยากจากกลุ่มการเมือง
ฝ่ายนักศึกษา กรรมกร และชวนา มีความเบาบางลงไปนี้ น่าจะเป็นเพราะ

¹ พล.ต.ประมาณ อติเรกสาร, บันทึกความจำ ๑, หน้า 159 - 160.

ประการแรก อาจเป็นเพราะฝ่ายลูกจ้าง คนงาน มีความเข้าใจในสิทธิหน้าที่ของคนได้ดียิ่งขึ้น หลังจากที่ผ่านมาการเรียกร้องแบบดองมีคดองดูมาเป็นเวลา 1 - 2 ปี นายสุวรรณ รื่นยศ ประธานคณะกรรมการแรงงานสัมพันธ์ เปิดเผยว่าการนัดหยุดงานที่มีมากในระหว่างปี 2516 ถึง 2518 นั้น ได้คล่องในช่วงครึ่งแรกของปี 2519 แต่ปรากฏว่าทางคณะกรรมการแรงงานสัมพันธ์ได้รับเรื่องราวร้องเรียนเกี่ยวกับความไม่เป็นธรรม และการขัดแย้งต่าง ๆ มากขึ้น¹ แนวโน้มเช่นนี้ชี้ให้เห็นว่าลูกจ้างมีความเข้าใจในสิทธิหน้าที่ของตนตามกฎหมายมากขึ้น จึงเลือกเอาการเรียกร้องความเป็นธรรมตามขั้นตอนของกฎหมาย มากกว่าจะออกมาเดินขบวนในทุกรัฐแต่เมื่อปีก่อน

ประการที่สอง การเคยเป็นฝ่ายค้านมาก่อนของพรรคประชาธิปัตย์ ทำให้กลุ่มกักดันต่าง ๆ รู้สึกมีความเป็นมิตรอยู่บ้างเมื่อมาเป็นรัฐบาล พรรคประชาธิปัตย์เคยเป็นฝ่ายค้านมาก่อนในสมัยรัฐบาลสหพรรค เคยแสดงความคิดเห็นที่เห็นอกเห็นใจต่อการเคลื่อนไหวเรียกร้องของกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นนักศึกษา ช่างนา หรือกรรมกร มาก่อน เมื่อมาเป็นรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์จึงได้รับความเห็นอกเห็นใจจากกลุ่มเหล่านี้พอสมควร ภาวะกักดันต่าง ๆ จากกลุ่มเหล่านี้จึงพลอยเบาบางไปโดยปริยาย เช่น นายไพศาล วัชรชัยนันท์ ประธานสหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย แถลงว่า สหภาพ ฯ จะหยุดการเคลื่อนไหว เรียกร้องในลักษณะการชุมนุมหรือหยุดงานชั่วคราว เพื่อเปิดโอกาสให้แก่รัฐบาลใหม่²

¹ รวมประชาชาติ, 30 สิงหาคม 2519, หน้า 2.

² รวมประชาชาติ, 9 เมษายน 2519, หน้า 3.

ประการที่สาม แต่เหตุผลที่สำคัญที่สุดที่ทำให้การเคลื่อนไหวในระยะหลัง ๆ ของกลุ่มกรรมกร ชาวนา และนักศึกษาลดลงมากก็คือ การที่อิทธิพลของฝ่ายอนุรักษนิยมที่เสื่อมลงตั้งแต่หลัง 14 ตุลาคม 2516 เริ่มฟื้นตัวและเข้มแข็งขึ้นทุกที ในขณะที่ฝ่ายก้าวหน้าอ่อนกำลังลงทุกขณะ ผลการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2519 เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงนี้ได้เป็นอย่างดี ผลการเลือกตั้งครั้งนั้นนักการเมืองฝ่ายก้าวหน้าและสังคมนิยมถูกปฏิเสธจากผู้เลือกตั้ง จนมีที่นั่งเหลือไม่กี่ที่นั่งในสภา นอกจากนี้การเคลื่อนไหวของนักศึกษาในระยะหลังก็ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนน้อยลงทุกที แนวความคิดของประชาชนในช่วงนี้ถูกดึงกลับไปทางขวา ซึ่งเป็นผลมาจาก การเริ่มตีโต้ต่ออิทธิพลฝ่ายซ้ายโดยฝ่ายขวาอย่างไคผล และเหตุการณ์รอบ ๆ บ้านที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นคอมมิวนิสต์จนหมดสิ้น ก็สร้างความหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์ให้แก่ประชาชนไม่น้อย จากแนวโน้มนี้อาจเป็นธรรมดาอยู่เอง ที่กลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเคยเคลื่อนไหวอยู่อย่างคึกคักมาก่อนหน้านั้น จำเป็นต้องลดบทบาทของตัวเองลง¹

การเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองฝ่ายซ้ายในช่วงนี้ ปรากฏว่ามีเพียงไม่กี่ครั้ง และครั้งสำคัญ ๆ ก็แทบนับครั้งได้ เช่น การจัดอภิปรายเรื่องข่าวสารมีราคาแพงโดยศูนย์กลางนิสิต ฯ ที่สนามหลวง อย่างไรก็ตาม การชุมนุมกันครั้งนี้ได้รับการกวดขันจากกลุ่มนักเรียนอาชีวะอย่างหนัก กลุ่มกวดขันดังกล่าวได้ใช้อิฐ หิน และท่อนไม้ปาขึ้นไปบนเวทีอภิปราย ถูกผู้อภิปรายได้รับบาดเจ็บไปตาม ๆ กัน กรณีต่อมา

¹ นักวิชาการตะวันตกบางคนวิจารณ์ถึงความเงิบสงบลงของการเคลื่อนไหว และชุมนุมเรียกร้องต่าง ๆ นี้ ว่าเป็นผลมาจากการใช้ความรุนแรงมากขึ้นของกลุ่มฝ่ายขวา ทำให้นักศึกษาและปัญญาชนบางส่วนหมดหวังที่จะต่อสู้ในระบบ และได้หันเข้าไปต่อสู้ร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ในป่า โปรคคู วิลเลียม แมร์คัสซี่, เควิด มอเรลด์, เควิด แซนตัน และสตีเฟนยัง, เหตุการณ์ 6 ตุลาคม ในทัศนะนักวิชาการอเมริกัน, แปล และเรียบเรียงโดย เอกรงค์ รั้งประทีป (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ลานนา, 2522), หน้า 21 - 22.

ก็คือการจัดนิทรรศการรวมฉลองวันประกาศเอกราชครบ 200 ปี ของสหรัฐอเมริกา โดยศูนย์กลางนิสิต ฯ ซึ่งก็ได้รับการต่อต้านจากกลุ่มสหพันธ์นักศึกษาครุอาชีวะ ธรรมแมน และนักเรียนอาชีวะอีก กลุ่มต่อต้านใช้รถตระเวนไปในที่ต่าง ๆ ขอร้องไม่ให้ประชาชนไปร่วมชุมนุมกับศูนย์กลางนิสิต ฯ การจัดนิทรรศการและการอภิปรายของศูนย์กลางนิสิต ฯ ตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2519 เนื่องในโอกาสครบกำหนดตามสัญญาที่ฐานทัพสหรัฐต้องถอนออกไปก็เช่นกัน ปรากฏว่า ได้รับการต่อต้าน และก่อกวนจากกลุ่มนักเรียนอาชีวะอีกเช่นเคย นอกจากนั้นในวงเดียวกันนี้ ทางค่านักศึกษาเองก็เกิดมีอีกกลุ่มหนึ่งชื่อว่าสภานิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ส.น.ท.) แสดงตัวออกมาและประนามศูนย์กลางนิสิต ฯ ที่นำเอาชื่อนิสิต นักศึกษา ไปใช้แอบอ้างเพื่อผลประโยชน์ทางกานต่าง ๆ ที่นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย และได้ประกาศขอแยกตัวออกจากศูนย์กลางนิสิต ฯ

การเคลื่อนไหวของกลุ่มฝ่ายซ้ายที่เริ่มลดจำนวนลง และแทบทุกครั้งที่มีการเคลื่อนไหวก็มักจะได้รับ การตอบโต้อย่างรุนแรงจากฝ่ายตรงข้ามเสมอเช่นนี้ ชี้ให้เห็น ความเสื่อมลงของอิทธิพลของกลุ่มนี้ได้อย่างชัดเจน กลุ่มนักศึกษาในระยะหลัง ไม่อาจสร้างความศรัทธาและ เชื่อถือในหมู่ประชาชนได้อย่างท่วมท้นเหมือนก่อน ประชาชน เข้าร่วมการเคลื่อนไหวกับกลุ่มนักศึกษาในระยะนี้ ไม่ใช่เพราะศรัทธาในกลุ่มนักศึกษาอีกต่อไป แต่จะเลือกเข้าร่วมเฉพาะปัญหาที่เห็นพ้องต้องกันอย่างเด่นชัดเท่านั้น แต่ในขณะเดียวกันนี้กลุ่มการเมืองฝ่ายขวาก็เข้มแข็งขึ้นทุกขณะ องค์กรจัดตั้งอย่างดุ๊กเสื่อ-ธาวาน นวพล กระหิงแดง และกลุ่มอื่น ๆ เริ่มเติบโต และเข้าไปก่อกวน กว้างคุลย์ การเคลื่อนไหวของกลุ่มฝ่ายซ้ายได้ผลขึ้นเรื่อย ๆ ในช่วงหลังนี้การต่อสู้ระหว่างกลุ่มฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวาจึงเริ่มเด่นชัด เข้มข้นและมีแนวโน้มไปสู่การใช้ความรุนแรงมากขึ้นทุกที โดยเฉพาะจากกลุ่มฝ่ายขวา ดังปรากฏต่อมาว่าการขัดแย้งกันอย่างรุนแรงระหว่างพลังสองฝ่ายนี้ จากกรณีจอมพลประภาส และจอมพลถนอมนั้น ได้นำไปสู่การกวาดล้างกลุ่มฝ่ายซ้ายอย่างรุนแรง พร้อม ๆ กับการสิ้นสุดลงของระบอบประชาธิปไตยด้วย

เสถียรภาพของรัฐบาลจตุรพรรคได้รับผลกระทบอย่างสมบูรณ์ที่เดียวจากการต่อสู้กัน
ระหว่างพลังที่เป็นปฏิปักษ์กันนี้

2. การเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองฝ่ายขวา ดังกล่าวแล้วว่าในช่วง
ดังกล่าวนี้ กลุ่มการเมืองที่เรียกว่าฝ่ายขวานั้น เริ่มขึ้นตัวและเข้มแข็งขึ้นทุกขณะ และ
จากการเคลื่อนไหวก่อกวนของกลุ่มนี้ในกรณีการเดินทางเข้ามาของจอมพลประภาส
จารุเสถียร และจอมพลถนอม กิตติขจร นั้น ใ้คนนำไปสู่การสิ้นสุดลงของระบอบ
ประชาธิปไตยอีกครั้งหนึ่ง เราจะได้พิจารณาถึงเหตุการณ์ครั้งสำคัญนี้

ความจริงจอมพลประภาสได้ลอบเดินทางเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ตอน
เย็นของวันที่ 15 สิงหาคม 2519 แล้ว แต่ได้หายตัวไปอย่างลึกลับ และรัฐบาลก็เพิ่ง
จะสามารถยืนยันได้ว่าจอมพลประภาสได้เดินทางเข้ามาจริงในตอนบ่ายวันที่ 17
สิงหาคม นั่นคือหลังจากที่จอมพลประภาสได้เดินทางเข้ามาแล้วถึง 2 วันเต็ม ๆ
รูปการณ์เช่นนี้ชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า การเดินทางเข้ามาของจอมพลประภาส
ครั้งนี้มีการวางแผนไว้เป็นอย่างดี และต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย แดงการณ์
ของรัฐบาลฉบับแรกเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็ระบุว่า "การที่จอมพลประภาสได้ลอบเดินทาง
เข้ามาในประเทศไทยครั้งนี้ เข้าใจว่าจะเป็น การวางแผนของกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่ง
ที่ต้องการจะทำให้สถานการณ์บ้านเมืองระส่ำระสาย และเป็น การบ่อนทำลายเสถียรภาพ
ของรัฐบาล"

หลังจากได้ทราบแน่ชัดแล้วว่าจอมพลประภาสได้เดินทางเข้ามา นักศึกษา
ก็ไ้ยื่นขอเสนอต่อรัฐบาล 2 ข้อ คือ

- 1) รัฐบาลต้องจับกุมตัวจอมพลประภาส มาดำเนินการตามกฎหมายภายใน

2) รัฐบาลจะต้องสอบสวน และลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่สนับสนุนและ
รู้เห็นเป็นใจกับการเข้ามาของจอมพลประภาสทุกคน¹

และหลังจากทราบผลการเจรจาระหว่างตัวแทนของรัฐบาลกับจอมพลประภาส
เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2519 โดยรัฐบาลยินยอมให้จอมพลประภาสอยู่รักษาตัวใน
ประเทศไปได้อีก 7 วันแล้ว ทางกลุ่มนักศึกษาที่มีมติให้รอคู้หาที่ของรัฐบาลต่อไป
อีก 2 วัน อย่างไรก็ตาม การชุมนุมของนักศึกษาในอีก 2 วันต่อมา นั้น กลับนำไปสู่
เหตุร้าย เมื่อนักศึกษาซึ่งชุมนุมคู้หาที่รัฐบาลยึดเข้ามามากตั้งแต่วันที่ 19 สิงหาคม ที่บริเวณ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เกิดปะทะกับกลุ่มนักเรียนอาชีวะ ที่ไม่เห็นด้วยกับการประท้วง
ของฝ่ายแรก ยังผลให้มีผู้เสียชีวิต 2 ราย และบาดเจ็บอีก 30 ราย² วันรุ่งขึ้น
จอมพลประภาสจึงตัดสินใจเดินทางออกไป

จอมพลถนอม กิตติขจร ได้เดินทางเข้ามาอีกคนหนึ่งเมื่อวันที่ 19 กันยายน
2519 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลายอย่างทำให้เห็นว่าการเดินทางเข้ามาของจอมพลถนอม
และจอมพลประภาส นั้น มีการชักนำจากกลุ่มบุคคลเดียวกัน และเป็นแผนที่ต่อเนื่องกัน
การเดินทางเข้ามาของจอมพลประภาส นั้น เป็นการหยั่งเท้าที่ได้อย่างดี

การเดินทางเข้ามาของจอมพลประภาสในตอนกลางเดือนสิงหาคมก่อนหน้า
นั้น กระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลโดยตรง และเป็นการคุกคามต่อพลังประชาธิปไตย
ทั้งหมดที่เติบโตขึ้นมาหลังการเดินทางออกป้ของผู้เผด็จการทั้งสาม เมื่อปี 2516 ซึ่ง
ได้แก่นักศึกษา กรรมกร ชาวนา และปัญญาชน นอกจากนี้การกลับเข้ามาของจอมพล
ประภาสยังคุกคามไปถึงกลุ่มทหารที่มีส่วนร่วมในการกดดันให้จอมพลประภาสเดินทาง

¹ สยามจดหมายเหตุ : บันทึกข่าวสารและเหตุการณ์ปัจจุบัน พ.ศ. 2519,
ปีที่ 1, ฉบับที่ 33 (12 - 18 สิงหาคม 2519), หน้า 783.

² รวมประชาชาติ, 24 สิงหาคม 2519, หน้า 3.

ออกไปครั้งก่อนได้ด้วย การเดินทางเข้ามาของจอมพลประภาสจึงเท่ากับเป็นการหยั่ง
 หนาที่ หรือลองกำลังกลุ่มต่อต้านต่าง ๆ นั้นเอง

ผลการหยั่งหนาที่ปรากฏว่า จอมพลประภาสถูกต่อต้านอย่างรุนแรงจากกลุ่ม
 ต่าง ๆ แถบที่ใ้รับก็คุ้มค้ำที่เคี้ยว เพราะกลุ่มผู้ชักนำจอมพลประภาสเริ่มตระหนักว่า
 หลังการต่อต้านเหล่านั้นเริ่มอ่อนแอลง รัฐบาลในขณะนั้นอ่อนแอและแตกแยกกันเกินกว่า
 จะแสดงจุดยืนร่วมกันในปัญหานี้ได้ พลังประชาธิปไตยต่าง ๆ โดยเฉพาะนักศึกษาก็ไม่ได้
 มีความเข้มแข็งและสามารถเรียกร้องความร่วมมือจากประชาชนได้เหมือนก่อน แนวทาง
 การเคลื่อนไหวของนักศึกษาผิดหลากหลายมากขึ้นทุกที แม้แต่จากกรณีที่จอมพลประภาสเดินทาง
 เข้ามา นักศึกษาก็พลาค่ออีกตรงที่พยายามผลักดันให้รัฐบาลใช้มาตรการทางกฎหมาย
 จัดการกับจอมพลประภาส แทนที่จะเรียกร้องให้ใช้มาตรการทางการเบื้องโดยให้
 ผลักดันจอมพลประภาสออกไปเท่านั้น ส่วนทหารนั้นหลังการเสียชีวิตของพล.อ.กฤษณ์
 ได้ปรากฏความแตกแยกให้เห็นอย่างเด่นชัด ทหารกลุ่มอื่น ๆ เริ่มกล้าที่จะท้าทาย
 ทหารกลุ่ม พล.อ.กฤษณ์

ผลการหยั่งหนาที่ที่ออกมาเช่นนี้ ทำให้กลุ่มผู้ชักนำกล้าที่จะชักนำจอมพลถนอม
 เข้ามาอีกคน และจากบทเรียนครั้งก่อนการเดินทางเข้ามาของจอมพลถนอมครั้งหลังนี้
 จึงมีรูปแบบที่ผิดแปลกออกไป ข้อที่น่าสนใจก็คือไม่ว่ากลุ่มที่ชักนำจอมพลถนอมเข้ามาจะ
 เป็นกลุ่มเดียวกับกลุ่มทหารที่ทำรัฐประหารเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2516 หรือไม่ก็ตาม
 แต่จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น จึงให้เห็นว่ากลุ่มผู้ชักนำจอมพลถนอม -
 ประภาส เข้ามานี้พยายามใช้กรณีการเดินทางเข้ามาของสองจอมพลสร้างเงื่อนไข
 เพื่อนำไปสู่การรัฐประหารอย่างชัดเจน

เงื่อนไขดังกล่าวนี้ จะมีอะไรดีไปกว่าการสร้างภาพให้เห็นว่าสถาบันทั้งสาม
 คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ กำลังถูกคุกคาม หรือตกอยู่ในอันตราย จะเห็น
 ได้ว่า ไม่ว่าจะเป็วิธีชักนำจอมพลถนอมเข้ามาหรือการดำเนินการเพื่อให้

จอมพลถนอมอยู่ในประเทศไทยใดต่อไปของกลุ่มผู้อยู่เบื้องหลังได้ถาม ลานแล้วแต่เป็นการพยายามชักนำให้กลุ่มผู้ต่อต้านโดยเฉพาะศูนย์นิสิต ฯ เข้าไปปะทะกับสถาบันทั้งสามอยู่ตลอดเวลา เริ่มจากการที่จอมพลถนอมเดินทางเข้ามาในลักษณะของผู้ที่ต้องการแสวงหาความสงบสุขจากกรมเงาพระพุทธรศาสนา และเพื่อดูแลอาการเจ็บป่วยของบิดา ในฐานะที่เป็นคนไทยและเป็นพุทธศาสนิกชน การต่อต้านดังกล่าวจึงอาจถูกมองว่าเป็นการเข้าไปล่วงเกินต่อสถาบันพระพุทธรศาสนา และศีลธรรมอันดีไปตลอดเวลา หรือการแสดงละครของกลุ่มชุมนุมที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในคืนวันที่ 4 ตุลาคม 2519 ที่มีหนังสือพิมพ์บางฉบับถ่ายภาพการแสดงแวนคอตัวละคร ซึ่งมีการแต่งกายและแต่งหน้าคล้ายองค์สยามมกุฎราชกุมาร ก็มีข้อความส่งสัยว่ากลุ่มผู้นวมุขประทุถูกผลักดันและสร้างเหตุการณ์ให้กลายเป็นผู้ลอบหลุมต่อสถาบันพระมหากษัตริย์โดยตรง

แต่การผลักดันให้ประชาชนทั่วไปมองเห็นว่านักศึกษา และผู้ต่อต้านจอมพลถนอมกำลังทำลายและก่อกวนกลางสถาบันสำคัญของชาติ และสุดท้ายแม้อการกล่าวหาว่ากลุ่มต่อต้านเหล่านั้นเป็นคอมมิวนิสต์ก็ประสบความสำเร็จไม่น้อย คนไทยที่ทัศนคติที่โหดและมีความหวาดกลัวคอมมิวนิสต์อยู่เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว การปลุกกระแสมของสถานีวิทยุยานเกราะและธรรมวิทยุเสรี ที่กล่าวหาว่านักศึกษาและผู้ชุมนุมอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นผู้นิยมคอมมิวนิสต์ และมุ่งทำลายล้างสถาบันทั้งสาม จึงสามารถสร้างความเกลียดชังต่อกลุ่มเหล่านั้นขึ้นในหมู่ประชาชนได้อย่างรุนแรง

ดร.เสรีน ปุณณะพิธานนท์ ชี้ให้เห็นโลกทรรศน์ทางการเมืองของคนในกรุงเทพมหานครว่า คนเหล่านี้ไม่ไ้มองปัญหาเรื่องความนิยมเสื่อมในในลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นปัญหาขัดแย้งทางการเมือง แต่กลับมองว่าเป็นเรื่องของคนที่มีความคิดชั่วร้าย ขอมเป็นเครื่องมือของคนต่างชาติมุ่งทำลายชาติของคน และถ้าจำเป็น

เพื่อขยับยั้งพวกคอมมิวนิสต์แล้ว คนเหล่านี้ก็ไม่ลังเลที่จะสนับสนุนวิธีการปราบปรามแบบ "ซาไมโทให้เสีย" ¹ เป็นที่น่าสังเกตว่า แม่แทนซึ่งอยู่ในเขตเมืองหลวง ซึ่งเป็นเขตที่ได้รับข่าวสารทางการเมือง และได้รับการศึกษาทางการเมืองที่ดีที่สุด ยังมีทัศนคติเขินอายต่อคอมมิวนิสต์ ประชาชนในเขตอื่น ๆ ซึ่งได้รับข่าวสารและการศึกษาทางการเมืองที่น้อยกว่าจึงน่าจะมีทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องนี้ไม่ต่างกันออกไป และนี่ก็เป็นคำตอบต่อข้อสงสัยที่ว่า ทำไมเมื่อตำรวจเขากวาดล้างจับกุมนักศึกษา และผู้ที่ชุมนุมอยู่ในธรรมศาสตร์ครั้งนั้น ซึ่งถูกโน้มน้าวให้เห็นว่าเป็นคอมมิวนิสต์จากทั้งสถานีวิทยุบางแห่ง และหนังสือพิมพ์บางฉบับ นอกจากกลุ่มที่ผู้วางแผนได้เตรียมไว้แล้ว จึงมีผู้ชนที่ถึงแก่คนจำนวนหนึ่งไต่บุกลงเข้าไป เช่นสาและทำร้ายผู้ชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อย่างโหดเหี้ยมทารุณ

เหตุการณ์เหล่านี้ตั้งแต่มีการชุมนุมประท้วงพระถนอม โดยนักศึกษาและประชาชน และมีอีกกลุ่มหนึ่งคัดค้านการชุมนุมของกลุ่มแรก การย้ายจนทุกทิวทัศน์ที่จะมีการปะทะกันหลายครั้งระหว่างผู้ชุมนุมทั้งสองกลุ่ม การแสดงละครในมหาวิทยาลัยที่กลายเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพจนถึงการกวาดล้างใหญ่ นักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ล้วนเกิดขึ้นอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยทวีความยุ่งยากรุนแรงขึ้นทุกขณะ เหมือนกับมีบางกลุ่มพยายามจงใจสร้างขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นถึงความอ่อนแอของรัฐบาลประชาธิปไตยในขณะนั้นที่ไม่สามารถจะควบคุมสถานการณ์ให้เกิดความสงบเรียบร้อยได้ ทั้งนี้ก็จะคาดคะเนได้ต่อไปว่าเพื่อเปิดทางให้กับระบอบของทหารนั่นเอง และที่สำคัญก็คือในขณะนั้นการโน้มน้าวประชาชนให้คล้อยตามความคิดนี้ได้เกิดขึ้นแล้ว เช่น การประกาศตัวของกลุ่มที่ต่อต้านนักศึกษารวม 13 กลุ่ม เช่น ขบวนการปฏิรูปแห่งชาติ สหพันธ์นักศึกษาครูแห่งประเทศไทย เป็นต้น ว่าถ้ามีการ

¹ เสรีน ปุณณะหิตานนท์, โลกทรรศน์ทางการเมืองและพฤติกรรมในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2522), หน้า 37.

ล้มล้างรัฐบาลในขณะนั้นเกิดขึ้น พวกตนก็จะวางตัวเป็นกลาง ไม่ว่าจะกลุ่มใดจะเป็น
เครื่องมือของใครหรือไม่ก็ตาม แต่การแสดงท่าทีเช่นนั้น เป็นการปูทางให้กับการ
รัฐประหารได้เป็นอย่างดี

บทบาทของกลุ่มทหาร ดังกล่าวแล้ว ในช่วงนี้ทหารยังคงมีอิทธิพล
ต่อการตัดสินใจของรัฐบาลเสมอ และยังคงแสดงความหมายให้รู้ว่า เป็นทางเลือกอีก
ทางหนึ่งของการเมืองไทย ถ้าเมื่อใดรัฐบาลพลเรือนล้มเหลวที่จะรักษาความสงบ
เรียบร้อยของประเทศไว้ได้ พรรคประชาธิปัตย์เองก็คงจะตระหนักถึงความจริงข้อนี้
ได้ดี ในการเลือกตั้งครั้งใหม่เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2519 และการจัดตั้งรัฐบาลใน
เวลาต่อมา พรรคประชาธิปัตย์จึงพยายามเข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับ พล.อ.ถนอม
สีวะรา ซึ่งในขณะนั้นแม้จะเป็นนายทหารนอกราชการแต่ก็ยังได้รับความเคารพนับถือ
อย่างสูงจากทหาร เป็นที่เชื่อกันว่าถ้า พล.อ.ถนอม ยังมีชีวิตอยู่ในขณะที่มรดกประโยชน์
ของทหารยังไม่ถูกกระทบกระเทือนอย่างรุนแรง ทหารจะยังคงยึดถือเอาการตัดสินใจ
จากหลังฉากอยู่ต่อไป โดย พล.อ.ถนอม จะเป็นคนกลางคอยยับยั้งบรรดาผู้นำทหารที่
ใจร้อนทั้งหลายได้เป็นอย่างดี

การเสียชีวิตของ พล.อ.ถนอม อย่างกระทันหันจึงไม่ได้เป็นเพียงความ
สูญเสียของพรรคประชาธิปัตย์เท่านั้น แต่เป็นการสูญเสียอย่างมหาศาลของระบอบ
ประชาธิปไตยที่เพิ่งเริ่มต้นขึ้นใหม่ครั้งนั้นด้วย เพราะหลังการเสียชีวิตของ พล.อ.ถนอม
ทหารได้ขาดศูนย์รวมความสามัคคีและความจงรักภักดีลงทันที ทหารได้แตกแยกออก
เป็นกลุ่ม ๆ และพยายามแข่งขันกันเพื่อครอบครองอำนาจการตัดสินใจในกองทัพ
คร.สมพร แสงชัย นี้ให้เห็นว่ามีปัจจัยหลายตัวที่กำหนดอายุความยืนยาวของรัฐบาล
จตุรพรรค และปัจจัยตัวหนึ่งก็คือการต่อสู้กันในกองทัพ โดยเฉพาะปัจจัยนี้อาจนำไปสู่
การรัฐประหารได้¹

¹ Somporn Sangchai, Some Observations To The Elections and Coalition Formation in Thailand. (Singapore: Institute of SEA studies, 1976), P.37.

ทหารในขณะนั้นแตกออกเป็น 3 กลุ่ม อย่างเห็นได้ชัด กลุ่มแรกคือกลุ่ม
 ทหาร พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา ที่มีความสัมพันธ์ค่อนข้างแนบแน่นกับพรรคประชาธิปัตย์
 นำโดย พล.อ.บุญชัย บำรุงพงศ์ กลุ่มที่สองคือกลุ่มที่เข้าไปมีความสัมพันธ์กับพรรค
 ชาติไทย เรียกว่า "กลุ่มชอชราชครู" ทหารกลุ่มนี้ นำโดย พล.อ.ฉลาด นิรัญศิริ และ
 กลุ่มที่สามคือกลุ่มที่ยังคงจงรักภักดีอยู่กับจอมพลถนอม-ประภาส แนวโน้มการต่อสู้กัน
 ในกองทัพในวงนี้เกิดขึ้นในลักษณะที่ทหารจากกลุ่มชอชราชครูพยายามเข้าไปสร้าง
 แนวร่วมกับกลุ่มที่ยังจงรักภักดีต่อจอมพลถนอม-ประภาส เพื่อต่อสู้กับอิทธิพลของกลุ่ม
 พล.อ.กฤษณ์

ความจริงแล้ว ทหารกลุ่มชอชราชครูพยายามเข้าไปทำลายต่อกลุ่ม
 พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา มาตั้งแต่ พล.อ.กฤษณ์ ยังมีชีวิตอยู่แล้ว เช่นการที่
 พล.ต.ประมาณ อติเรกสาร อาศัยตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม พยายาม
 เข้าไปเปลี่ยนแปลงรายชื่อการโยกย้ายทหารประจำปี 2518 หรือการเดือน
 พล.อ.ฉลาด นิรัญศิริ จากผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกกระโดดข้ามหลายคนในกองทัพ
 ขึ้นไปเป็นรองผู้บัญชาการทหารบก อย่างไรก็ตาม ความพยายามเหล่านี้ปรากฏว่า
 ล้มเหลว ¹

เป็นที่น่าสังเกตว่า หลังการพยายามทั้งสองครั้งของพรรคชาติไทยล้มเหลว
 ลง กลุ่มทหารพรรคชาติไทยก็ได้พยายามหันไปสร้างความร่วมมือกับกลุ่มทหารที่ยัง
 จงรักภักดีต่อจอมพลประภาส ถนอม ซึ่งเคยขัดแย้งกันมากจนมากขึ้น การชักนำ
 จอมพลประภาสและจอมพลถนอมเข้ามาในเดือนสิงหาคม และกันยายน 2519 นั้น
 จากเหตุผลหลาย ๆ ด้านก็มีเหตุอันน่าเชื่อถือได้ว่า เป็นการร่วมมือกันระหว่างทหาร
 สองกลุ่มนี้โดยมีผลประโยชน์บางอย่างร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อเป็นการทำลาย

¹ โปรรคอบทที่ 4, หน้า 169 - 171.

และสร้างคามยุ่งยากให้แก่ทหารกลุ่ม พล.อ.กฤษณ์ ดังจะเห็นได้จากการเดินทาง
เข้ามาของทั้งจอมพลประภาส และจอมพลถนอม ต่างก็แสดงเจตจำนงที่ตรงกัน
ประการหนึ่งคือ ต้องการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองจากกรณี 14 ตุลาคม 2516

ดูเหมือนว่าแนวโน้มความเข้าใจต่าง ๆ ที่กลุ่มผู้ชักนำจอมพลประภาส
และจอมพลถนอม เข้ามาต้องการจะสร้างให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนก็คือ จอมพลประภาส
และจอมพลถนอมไม่ได้เป็นผู้สังหารประชาชนเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์
ที่เกิดขึ้นในวันนั้นเป็นฝีมือของทหารกลุ่ม พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา ที่วางแผนกักหลังพวกตน
ต่างหาก นาวาอากาศโท ยุทธพงษ์ กิตติขจร บุตรชายจอมพลถนอม แถลงว่า
จอมพลถนอมพร้อมที่จะพิสูจน์ตัวเองในศาล โดยมั่นใจว่าคนไม่ได้เป็นสาเหตุของ
เหตุการณ์เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 และสำหรับที่ผู้คัดค้านการเดินทางเข้ามาของ
บิดาตนนั้นจะมี 3 ประเภทด้วยกันคือ 1) ญาติพี่น้องของผู้เสียชีวิต หรือได้รับ
บาดเจ็บจากเหตุการณ์ในวันนั้น 2) พวกที่ทำความไม่ยุติธรรม ใดในวันนั้น โดยมี
เบื้องหลังให้การสนับสนุนการชุมนุมแล้วหักหลังล้มล้างรัฐบาลในขณะนั้น ซึ่งบิดาของ
ตนต้องการให้มีการพิสูจน์ความจริงเหล่านี้กัน in ศาล 3) พวกที่มักใหญ่ใฝ่สูง
มุ่งทำให้เสถียรภาพรัฐบาลสั่นคลอน และสรวมรอยเข้าปกครองประเทศเสียเอง

การพยายามโน้มน้าว เช่นนี้ ปรากฏว่าได้รับความสำเร็จพอสมควร
ประชาชนเริ่มเกิดความไม่แน่ใจขึ้นมาเช่นกันว่า ความเชื่อแต่เดิมของพวกตน ที่ว่า
กลุ่มบุคคลที่ถูกเรียกว่า "สามทรราชย์" คือตัวการในวันนั้นจะถูกต้องหรือไม่ ในสภา
ผู้แทนราษฎรสมาชิกบางคนก็เริ่มตั้งข้อสงสัยเช่นนี้ นายนิสิต เวรกีริยานันท์
สส.ศรีสะเกษ พรรคพลังประชาชน อภิปรายในสภาว่า การที่จอมพลประภาสกล้า
เดินทางเข้ามาในประเทศไทยนั้น แสดงว่าต้องมีอะไรดี จึงอยากให้มีการพิสูจน์กัน
ในศาล จะใคร่รู้กันเสียที่ว่าใครเป็นผู้สังหารประชาชน และนักศึกษา เมื่อวันที่ 14

ตุลาคม 2516 กันแน่ เพราะมีข้อสงสัยว่าในขณะที่เกิดเหตุการณ์นั้น จอมพลประภาส
 ไพบูลย์เป็นแม่ทัพ แต่ พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา ต่างหากที่เป็นแม่ทัพ¹ ความคิดเห็น
 ที่กำลังถูกโน้มน้าวกลับไปในลักษณะเช่นนี้ ย่อมกระทบต่อฐานะของทหารกลุ่ม
 พล.อ.กฤษณ์ โดยตรง

อีกทั้งเป็นที่น่าสังเกตว่า การชักนำจอมพลถนอมเข้ามาในครั้งหลังก่อนที่จะ
 นำไปสู่การสิ้นสุดของระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 นั้น ได้เกิดขึ้น
 หลังจากการประกาศเปลี่ยนแปลง โยกย้ายนายทหารชั้นผู้ใหญ่ในกองทัพเพียง 2 วัน
 กล่าวคือ คำสั่งแต่งตั้งโยกย้ายนายทหารประจำปี 2519 ประกาศเมื่อวันที่ 17
 กันยายน 2519 พอวันที่ 19 กันยายน จอมพลถนอมก็เดินทางเข้ามา การแต่งตั้ง
 โยกย้ายนายทหารชั้นผู้ใหญ่ครั้งนี้ แม้จะทำให้ทหารกลุ่ม พล.อ.กฤษณ์ สามารถกุมกำลัง
 ส่วนสำคัญในกองทัพไว้ได้อีกครั้ง แต่ก็ก่อให้เกิดการแตกแยกกันขึ้นในกองทัพระดับหนึ่ง
 ที่เห็นได้ชัดก็คือหลังจากมีการประกาศแต่งตั้งออกมา ปรากฏว่ามีนายพล 2 คนใน
 กองทัพไม่พอใจและได้ประกาศลาออกทันที คือ พล.ท.สัจจ์ จิตรปฏิมา กับ
 พล.ต.ยุทธภักดิ์ ตลอดจนทราจโรค จึงเป็นไปได้อีกว่ากลุ่มผู้ชักนำจอมพลถนอมเข้ามาอาจ
 อาศัยช่วงเวลาที่มีการแตกแยกกันในกองทัพนี้ ชักนำจอมพลถนอมเข้ามาโดยอาจได้
 รับการสนับสนุนจากทหารบางกลุ่มที่ไม่พอใจต่อประกาศแต่งตั้งโยกย้ายนายทหาร
 ดังกล่าวส่วนหนึ่ง ตลอดจนทหารอีกส่วนหนึ่ง ที่ไม่พอใจต่อการบริหารงานของรัฐบาล
 พลเรือนในขณะนั้น

¹ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "รายงานการประชุมสภาผู้แทน
 รามภร พ.ศ. 2519", ครั้งที่ 6/2519 (สมัยที่ 2), 19 สิงหาคม
 2519, หน้า 44 - 45.

อย่างไรก็ตาม ทหารกลุ่มของ พล.อ.กฤษณ์ สีวะรา ก็ยังคงเป็นกลุ่มที่
กุมอำนาจในกองทัพไว้ได้มากที่สุด และเป็นปีกแผนมากที่สุด การรัฐประหารที่เกิดขึ้น
ในวันรุ่งเงื่อนไต่ต่าง ๆ เพื่อการรัฐประหารตุลาคมที่ 6 เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม
2519 จึงกลายเป็นฝีมือของกลุ่มที่ไป แทนที่จะเป็นการกระทำของกลุ่มที่พยายาม
สร้างเงื่อนไต่เหล่านั้นขึ้นมา

ดังนั้น ข้อสรุปก็คือ แม้จะปรากฏว่าผลประโยชน์ของทหารจะยังไม่ถูก
กระทบอย่างรุนแรงจากการตัดสินใจของรัฐบาลพลเรือนก็ตาม แต่ทหารก็ได้เข้า
ยึดอำนาจเสียก่อนแล้ว นี่เป็นผลกระตุ่นโดยตรงมาจากการแตกแยกและแข่งขันกัน
ในกองทัพ แต่ลอร์ดยิ่งใหญ่กลับไปตกกับประธานทั้งประเทศที่ต่อสู้เสีย
ประชาธิปไตยไปก็ครั้งหนึ่ง หลังจากที่ต้องแลกมาด้วยเลือดเมื่อ 3 ปีก่อน

สรุปและวิเคราะห์

หลังการเปลี่ยนแปลงเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ระบบการเมืองแบบปิด
ของรัฐบาลทหารถูกทำลายลง พลังประชาธิปไตยเริ่มโตขึ้นเต็มที่ และพยายามจะ
แทรกเข้ามาในช่องว่างทางอำนาจทางการเมืองนี้ ช่างนี้จึงปรากฏว่ากลุ่มประชาชน
ที่เคยเสียเปรียบและถูกกดขี่ยอมรับภาวะเช่นนี้มาตลอด เช่น กรรมกร ชาวนา
ชาวไร่ ได้ลุกขึ้นมาเรียกร้องให้รัฐบาลหันมาสนใจและแก้ปัญหาของตนมากขึ้น การ
เคลื่อนไหวเหล่านี้ได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนโดยใกล้ชิดจากกลุ่มนักศึกษา และ
ปัญญาชนที่เริ่มมีบทบาททางการเมืองสูงขึ้นในวงนั้น เมื่อประกอบกับภาวะทาง
เศรษฐกิจที่ทรุดโทรมลงตั้งแต่ช่วงหลังปี 2516 เนื่องจากภาวะวิกฤติการณ์น้ำมัน
และภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำทั่วโลก การเคลื่อนไหวเรียกร้องเหล่านี้ยิ่งรุนแรงขึ้น
รัฐบาลสหพรรคซึ่งดำเนินอยู่ในช่วงปี 2518 จึงยอมถูกกดดันจากพลังเหล่านี้อย่าง
หลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ตามในช่วงหลังปี 2518 หลังจากที่พลังประชาธิปไตยต่าง ๆ
เฝ้าดูเต็มที่แล้ว พลังเหล่านี้ก็เริ่มเสื่อมลง ในขณะเดียวกันพลังอนุรักษ์นิยมซึ่ง

สูญเสียผลประโยชน์และอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงเมื่อเดือนตุลาคม 2516 และ
 ขบเขามาระยะหนึ่ง เริ่มขึ้นตัวและเข้มแข็งขึ้นเรื่อย ๆ พลังอนุรักษนิยมเหล่านี้
 เริ่มตีโต้พลังประชาธิปไตยต่าง ๆ อย่างได้ผลมากขึ้นทุกที ผลการเลือกตั้งเมื่อ
 วันที่ 4 เมษายน 2519 จึงให้เห็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ชัดเจนพอสมควร
 หลังการเลือกตั้งครั้งนี้ปรากฏว่าที่นั่งในสภาของพรรคฝ่ายสังคมนิยมและฝ่ายก้าวหน้า
 ลดลงอย่างฮวบฮาบจากจำนวน 30 ที่นั่ง เหลือเพียง 3 - 4 ที่นั่ง เท่านั้น
 มองเห็นได้ชัดว่าความคิดเห็นทางการเมืองของประชาชนถูกโน้มนำกลับไปทางชาว
 รัฐบาลจตุรพรรคที่กักขังอยู่ในช่วงนี้จึงปลอดจากการกักขังของพลังฝ่ายที่เรียกว่า
 ซ้ายลงมาก แต่กลับถูกกักขังจากการพยายามสร้างเงื่อนไขต่าง ๆ ของพลังอนุรักษ
 นิยมแทน

ดังนั้น เมื่อมองดูโดยผิวเผินแล้ว เราจะพบว่าภาวะกักขังโดยทั่ว ๆ ไป
 จากกลุ่มพลังต่าง ๆ ในสมัยรัฐบาลจตุรพรรคมีความเบาบางและสงบเรียบร้อยกว่า
 สมัยรัฐบาลสหพรรคมาก แต่เราจะต้องไม่ลืมความจริงที่สำคัญข้อหนึ่งคือ การกักขัง
 จากพลังฝ่ายประชาธิปไตยและฝ่ายก้าวหน้า นั้น แม้จะเกิดขึ้นบ่อยครั้งและมีท่าทีรุนแรง
 ใหญ่โต แต่การเคลื่อนไหวเหล่านี้ก็ไม่ไดมุ่งหวังเพื่อล้มล้างรัฐบาลหรือยึดอำนาจรัฐ
 การแสดงออกต่าง ๆ เป็นไปเพื่อการเรียกร้องความเป็นธรรมและความเสมอภาค
 เป็นส่วนใหญ่ ตรงกันข้ามกับการคุกคามจากพลังฝ่ายอนุรักษนิยม หรือชาวจัด ที่มีจุด
 มุ่งหมายแน่วแน่เพื่อล้มล้างรัฐบาลและยึดอำนาจการปกครอง การเคลื่อนไหวเหล่านี้
 แม้จะปรากฏออกมาไม่บ่อยนักเหมือนการเคลื่อนไหวของฝ่ายแรก แต่ก็เกิดขึ้น
 อย่างเป็นขั้นเป็นตอน การเคลื่อนไหวเช่นนี้จึงคุกคามต่อเสถียรภาพของรัฐบาลอย่าง
 รุนแรงและกว้างขวางกว่า ดังจะเห็นได้ว่าหลังการสร้างเงื่อนไขของฝ่ายขวาโดย
 การชักนำจอมพลประภาส และจอมพลถนอมเข้ามาถึงนำไปสู่การสิ้นสุดของระบอบ
 ประชาธิปไตย ตรงข้ามถ้าเรามองในมุมกลับ แม้รัฐบาลสหพรรคจะต้องประสบกับ
 ความยุ่งยากจากการกักขังของพลังฝ่ายก้าวหน้าอยู่เสมอ ๆ จนดูเหมือนจะบั่นทอน

เสถียรภาพของรัฐบาลอย่างรุนแรง แต่การเคลื่อนไหวเช่นนั้น กลับเป็นการรักษาเสถียรภาพให้กับรัฐบาลไคร้ระดับหนึ่ง เพราะในสภาพที่มีการเคลื่อนไหวของฝ่ายก้าวหน้าเช่นนั้น ทำให้ฝ่ายทหารไม่แน่ใจว่าการรัฐประหารของตนจะได้รับการยอมรับจากประชาชนแคไหน และที่สำคัญก็คือ ถ้ามีรัฐประหารเกิดขึ้นอาจมีการต่อต้านอย่างรุนแรงจากกลุ่มพลังประชาธิปไตย และฝ่ายก้าวหน้าทั้งหลาย การเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังประชาธิปไตยอย่างเข้มแข็ง จึงเป็นการสกัดกั้นการรัฐประหารจากทหารโดยตรง

จากข้อสรุปดังกล่าว สมมติฐานย่อยในการศึกษาที่ตั้งไว้ข้อหนึ่งว่า แรงกดดันจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลทั้งสองน่าจะมีผลไม่แตกต่างกันนัก เพราะระยะเวลาใกล้เคียงและต่อเนื่องกันนั้น จึงไม่เป็นความจริง ข้อเท็จจริงก็คือแม้รัฐบาลทั้งสองจะดำเนินอยู่ในช่วงเวลาต่อเนื่องกันก็จริง แต่สภาพทางการเมืองภายนอกไม่ได้มีความเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องไปในด้านเดียวกันเหมือนกับเวลา แต่กลับมีจุดเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการแสดงบทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 จนถึงช่วงต้นของปี 2518 เป็นช่วงที่พลังประชาธิปไตย และพลังก้าวหน้าทั้งหลายกำลังมีอิทธิพลสูง แต่ในช่วงหลังปี 2518 เป็นต้นมา พลังอนุรักษนิยมต่าง ๆ เริ่มฟื้นตัวและมีบทบาทเข้มแข็งขึ้น โดยเฉพาะหลังการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2519 ในช่วงนี้การเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างแท้จริงจึงเป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษนิยม ดังนั้น ในขณะที่คนทั่วไปเข้าใจว่ารัฐบาลผสมสหพรรค น่าจะถูกกระทบจากปัจจัยตัวนี้ในสัดส่วนที่มาก และรุนแรงกว่านั้น ความจริงก็คือแม้สภาพโดยทั่ว ๆ ไปในสมัยรัฐบาลผสมจตุรพรรคจะมีความสงบกว่า แต่การกดดันจากกลุ่มพลังอนุรักษนิยมที่เรียกว่าฝ่ายขวาในช่วงนี้ กลับส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลอย่างเด็ดขาดรุนแรง และกว้างขวางกว่าสมัยรัฐบาลสหพรรคมาก